

2011 05 | INFORMATIE PROFESSIONAL

vakblad voor informatiewerkers

01

Dicht bij
de eindgebruiker

Shell

02

Tools voor
tekstdigitalisering

IMPACT

03

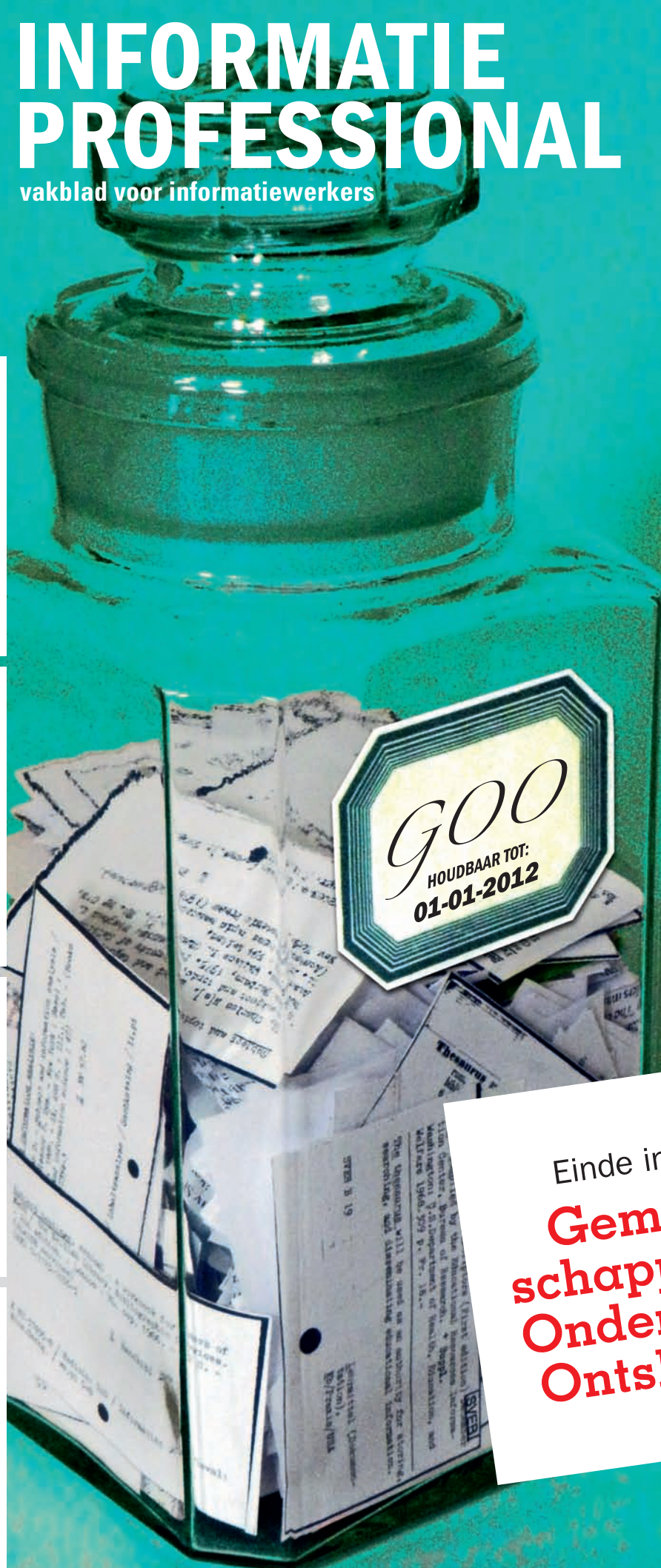
Levenscyclus van
onderzoeksdata

DDI 3

04

Weekboek

**Jeugd-
bibliotheek-
werk**

Einde in zicht
**Gemeen-
schappelijke
Onderwerps
Ontsluiting**

THE RIGHT TO READ

STEUN BIBLIONEF / WWW.BIBLIONEF.NL POSTBANKNR: 258485

STICHTING BIBLIONEF NEDERLAND

BIBLIONEF
GEEF IEDER KIND LEESPLEZIER

VOEDT DE LEZERS
GROEFT DE DROMEN

Op John Mackenzie Owens toekomstvisioen van een nationale digitale (onderwijs)bibliotheek kwamen vier reacties, alle met een andere invalshoek. Discussiëren en ervaringen uitwisselen, elkaar inspireren of afremmen – dat brengt het vak verder. InformatieProfessional biedt iedereen hiervoor graag een platform!

201105

[nieuws](#) 4 | [Q&A](#) 9 | [column](#) 11 | [discussie](#) 26 |
[recht op informatie](#) 29 | [agenda](#) 34 |
[verschenen](#) 35 | [colofon](#) 36 | [exposities](#) 37 |
[professional in het nieuws](#) 38 | [overstap](#) 38 |

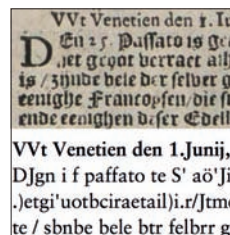
Op 1 januari 2012 gaat de stekker uit de
Gemeenschappelijke Onderwerpsontsluiting (GOO).
Ten onrechte, betoogt Léonne van der Weegen:
redelijke alternatieven ontbreken voorsnog. De
stuurgroep GOO reageert.

Over de toekomst van bedrijfsbibliotheken wordt wel eens getwijfeld. Bij Shell heeft Dennie Heye zijn functie als Global Knowledge Manager een geheel nieuwe invulling gegeven. Of misschien toch ook weer niet. We zien ook bekende taken in een nieuw jasje terugkomen.

Steeds meer bibliotheken digitaliseren hun historische collecties. Helaas is de OCR-software die scans omzet naar computerleesbare tekst, nog niet geschikt voor dit vaak beschadigde materiaal met oude lettertypes. IMPACT werkt aan oplossingen voor dit probleem.

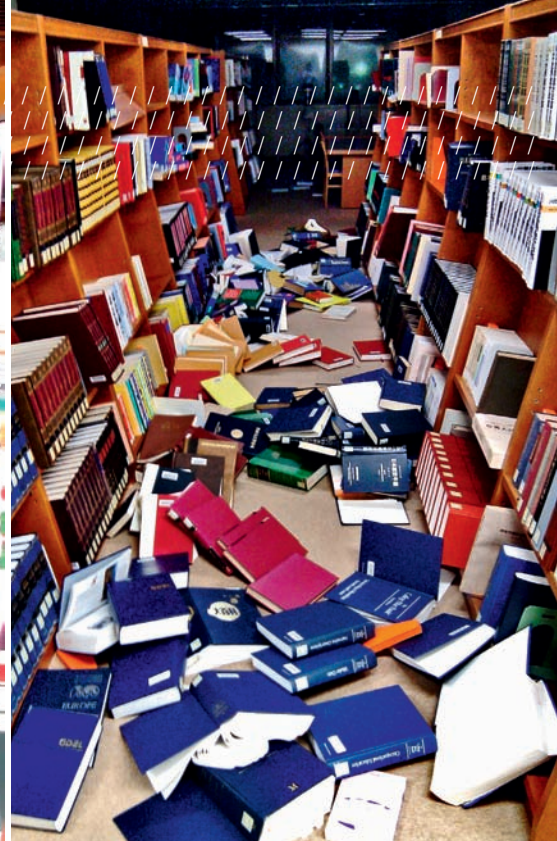
Willy Blom werkt als domeinspecialist Senior bij de Bibliotheek Rivierenland en is betrokken bij projecten voor 0- tot 18-jarigen. Haar werkweek voert Blom langs gemeentehuizen en scholen.

Metadata zijn essentieel voor vindbaarheid, toegankelijkheid en interpreteerbaarheid van onderzoeksdata. DDI (Data Documentation Initiative) is een standaard hiervoor. In deze aflevering van Data doen ertoe schetst Rob Grim kenmerken, belang en toepassingen van de huidige versie DDI 3.

05 / 2011 | InformatieProfessional - 3

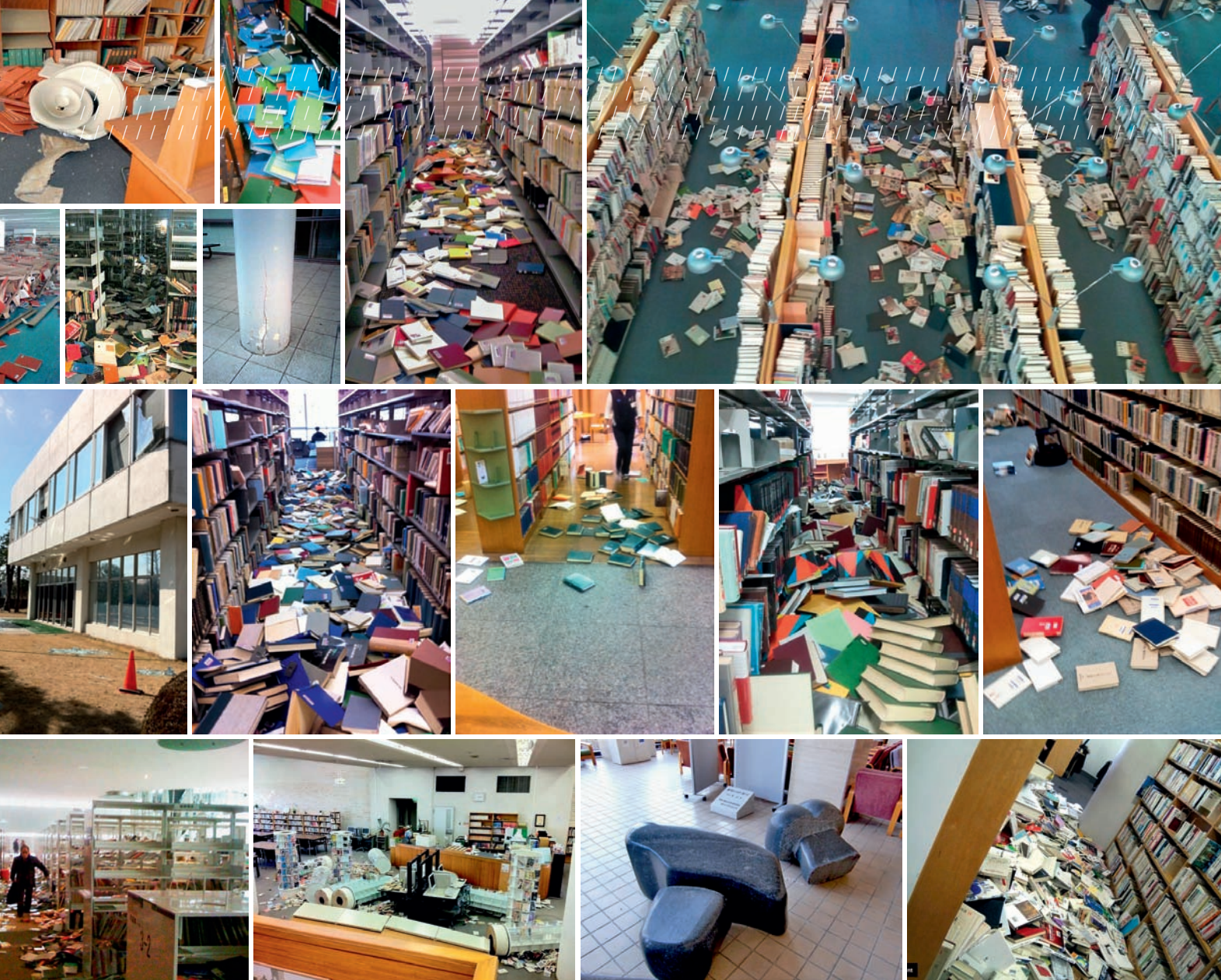

Na de aardbeving

Japan werd op 11 maart jl. getroffen door de zwaarste aardbeving in zijn geschiedenis én een tsunami. Enkele gevolgen daarvan voor de bibliotheken in de getroffen gebieden zijn te zien op de Japanse site Togetter.com. Hier heeft een gebruiker foto's verzameld van onder andere bibliotheken die door bezoekers via afbeeldingssites zoals TwitPic en Yfrog zijn geüpload. Het betreft vooral foto's van

boeken die uit bibliotheekkasten zijn gevallen. De site van de Japan Library Association (www.jla.or.jp/earthquake/link.html) toont de statistieken van de hardst getroffen kustprefecturen. Zo heeft een aantal bibliotheken in de buurt van de havenstad Sendai behoorlijke schade. Door de tsunami is bijvoorbeeld de collectie in een dependance van de Tagajyo Municipal Library geheel verwoest. En bij meerdere bi-

bliotheken hebben bijvoorbeeld gesprongen waterleidingen (ten behoeve van de sprinklers) ervoor gezorgd dat boeken onbruikbaar zijn geworden. De statistieken van de Japan Library Association geven ook aan dat er nog data missen van een aantal bibliotheken, wat mogelijk inhoudt dat er nog geen contact kan worden opgenomen met de betreffende bibliotheken.
(met dank aan Karin Wijsman)

Studenten Culturele Informatiewetenschap en Archiefwetenschap op kosten gejaagd

Collegegeld voor tweede master wordt zes keer duurder.

Studenten die eerder een masteropleiding hebben gevolgd en in september aan de master Culturele Informatiewetenschap of Archiefwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam willen beginnen, houden er rekening mee dat ze 10.500 euro aan collegegeld moeten betalen. Het huidige collegegeld bedraagt 1.700 euro per jaar. Universiteiten mogen sinds kort een zogeheten instellingscollegegeldtarief rekenen voor studenten die al een mastertitel hebben behaald na september 1991. Studenten die geneeskunde of tandheelkunde als tweede studie doen aan de Universiteit van Amsterdam, betalen nog meer, namelijk 20.000 euro respectievelijk 25.000 euro. Onderwijsinstel-

lingen krijgen van de overheid geen geld meer voor studenten die al een master- of doctoraal-diploma hebben en mogen zelf bepalen hoeveel collegegeld ze vragen om de kosten te dekken.

Archiefwetenschap wordt vaak als tweede studie gevolgd. Door de verhoging van het collegegeld moeten sommige studenten ophouden omdat ze hun studie niet meer kunnen betalen.

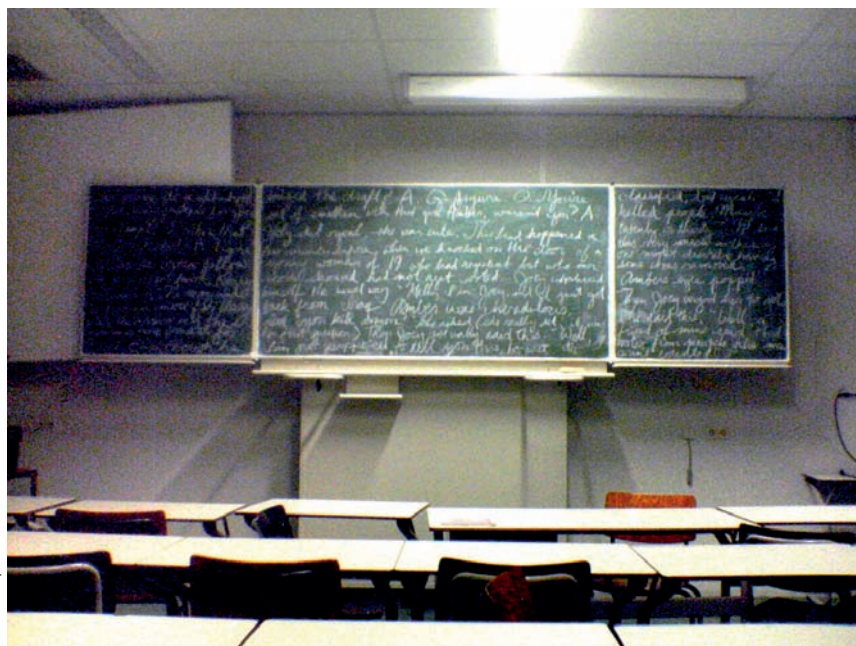
Ook studenten die de opleiding Archivistiek B aan de Hogeschool van Amsterdam als tweede studie willen doen vanaf september, krijgen te maken met een verhoogd collegegeld. Het nieuwe collegegeld bedraagt 7.200 euro. Archivistiek B wordt ook vaak gevolgd als

tweede opleiding. De HvA heeft echter een overgangsregeling getroffen voor studenten die al aan de studie zijn begonnen. Nieuwe studenten moeten 7.200 euro collegegeld betalen. Op de communitysite Archief 2.0 staan enkele persoonlijke verhalen van (aanstaande) studenten Archiefwetenschap. Zo schrijft Wouter Daemen, archivaris bij het Regionaal Archief Nijmegen: 'Ook ik zit in hetzelfde schuitje en stond op het punt me aan te melden voor het schakeljaar (en vervolgens de master Archiefwetenschap). Nadat door de bezuinigingen mijn functie bij het Nationaal Archief werd opgeheven, heb ik een prachtige nieuwe uitdaging gevonden bij het Regionaal Archief Nijme-

gen. Functie-eis was wel dat ik zo spoedig mogelijk met de master Archiefwetenschap zou beginnen. De nieuwe tarieven maken dit echter onbetaalbaar en dus onmogelijk. Het is als jonge historicus/informatie- of erfgoedprofessional door de verregaande bezuinigingen op cultuur al geenszins eenvoudig om "er tussen te komen". Als bij- of omscholing door deze maatregelen ook nog nagenoeg onmogelijk wordt zie ik – van nature toch een echte optimist! – het somber in.'

Een andere deelnemer schrijft: 'Als er geen oplossing voor dit probleem komt, kan de studie Archivistiek B opgedoekt worden, durf ik te voorspellen. Het aantal studenten zonder vooropleiding is te verwaarlozen (in het 3e jaar heeft het overgrote merendeel (10 van de 13) al een studie achter de rug); het bedrag kan vrijwel niemand opbrengen, ook niet de werkgevers in de archiefwereld die zonder uitzondering, te maken hebben met forse bezuinigingen.'

KVAN (Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland) en BRAIN (Branchevereniging Archiefinstellingen Nederland) zijn van plan om een brief aan de Universiteit van Amsterdam te schrijven om de kwestie aan te kaarten. Hoogleraar Archiefwetenschap Theo Thomassen van de Universiteit van Amsterdam wijst er in de discussie op Archief 2.0 op dat het hogere collegegeld niet terecht is. 'Er zijn zeker argumenten om het instellingscollegegeld voor archiefstudenten laag te houden. De UvA en de HvA krijgen voor hun archiefopleidingen een extra bekostiging. De minister is namelijk verantwoordelijk voor de instroom in het archiefveld van voldoende archivarissen van voldoende niveau en voor de onderwijsinstellingen is het zakelijk niet zo interessant om een kleine opleiding in leven te houden,' aldus Thomassen. <

Jaagt de UvA studenten Archiefwetenschap en Culturele Informatiewetenschap weg?

Muziekbibliotheek lanceert site voor muzikaal erfgoed van de omroep

Publiek wordt uitgenodigd bij te dragen aan **Muziekschatten.nl**.

In de magazijnen van de Muziekbibliotheek van het Muziekcentrum van de Omroep bevinden zich verborgen schatten die binnenkort aan het publiek getoond zullen worden op de website **Muziekschatten.nl**. Het project is uitgevoerd in het kader van Digitaliseren met beleid van het ministerie van OCW, onder begeleiding en advisering door Annemieke Jurgens van InfoManagement. De projectleiding is in handen van Martie Severt, manager van de Muziekbibliotheek. De site zal op 29 mei a.s. gelanceerd worden. De oorsprong van de Muziekbibliotheek ligt in de samenvoeging tijdens de oorlogsjaren van kleine, bij diverse omroepen aanwezige collecties bladmuziek. Vanaf 1945 is deze verzameling uitgegroeid tot een van de grootste collecties bladmuziek in Europa. In Nederland is het de grootste collectie met 400.000 items. Naast de uitgaven die (nog steeds) worden gebruikt door de omroepensembles en medewerkers van de omroep, bevat de collectie veel historisch materiaal en bijzondere werken.

De Muziekbibliotheek wil die muziekwerken zelf kunnen laten zien. Hierbij gaat het dan in de eerste plaats om unieke werken die verbonden zijn aan de levende muziekpraktijk van de publieke omroep. Het betreft in veel gevallen repertoire dat nu buiten beeld is en door di-

Radio Kamer Filharmonie o.l.v. Philippe Herreweghe

gitalisering van de bladmuziek bij een breder publiek onder de aandacht zal komen. Deze muziek krijgt een nieuwe kans. De toegang tot het muziekverleden is voor veel mensen een aanleiding om zelf te gaan musiceren, in huiselijke kring of in verenigingsverband, bijvoorbeeld in een koor. En wie zelf een opname daarvan heeft gemaakt, kan die opname uploaden in de Virtuele Studio. Deze opnamen kunnen vervolgens beluisterd én gewaardeerd worden door de bezoekers van de website. Op deze wijze ontstaat er een nieuw muziekleven. Via Facebook en Twitter, die gelinkt zijn aan de Muziekschatten, kunnen de bezoekers meedoen in de discussies en nog meer

interactie verkrijgen met de muziek en de bibliotheek.

De geschiedenis van de omroepmuziek wordt beschreven in de OmroepmuziekWiki aan de hand van lemma's over orkesten en ensembles, componisten, arrangeurs, dirigenten, zangers en zangeressen en de radioprogramma's zelf. Iedereen die nog herinneringen of informatie heeft over de omroepmuziek wordt uitgenodigd de wiki aan te vullen.

Het downloaden van bladmuziek, het uploaden van eigen opnamen is gratis voor iedereen die zich heeft geregistreerd. Bezoekers kunnen ook bepaalde stukken muziek uit de Muziekbibliotheek laten scannen. www.muziekschatten.nl

>> Plusbibliotheken lanceren digitale etalages

Plusbibliotheken hebben een nieuw product ontwikkeld: digitale etalages. Dit is het startpunt naar websites over uiteenlopende onderwerpen als: eten en koken, wetenschap en techniek, opvoeding en onderwijs, duurzaamheid en water. Op 12 april jl. zijn de digitale etalages gelanceerd tijdens het symposium 'Collectie en Connectie' van de Plusbibliotheken. Een Plusbibliotheek is een openbare bibliotheek met een zwaartepuntcollectie. De digitale etalages zijn ontwikkeld om een groot publiek op een laagdrempelige manier te bereiken. www.digitale-etalages.nl

Koken is een van de thema's van de Plusbibliotheken

>> Europeana zoekt favorieten

Europeana verloot een Kindle ereader onder mensen die hun favorieten uit het Europese erfgoedportaal delen op Facebook, Twitter of het weblog van Europeana. De keuze voor een Kindle als cadeau is opmerkelijk te noemen omdat Europeana voor open digitale standaarden is en de ereader van Amazon alleen geschikt is voor digitale boeken van de gelijknamige webwinkel.

>> Al 75.000 baby's boekenwijs

De Centrale Bibliotheek in Den Haag is de 500e bibliotheekvestiging in Nederland waar het babyleesbevorderingsproject Boekstart is ingevoerd. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat er grote cognitieve effecten zijn als ouders al voor het tweede levensjaar beginnen met voorlezen. Er zijn al 75.000 BoekStartkoffertjes uitgedeeld door de bibliotheken, in samenwerking met gemeenten, consultatiebureaus en de kinderopvang. Gemiddeld komt 40 procent van de ouders naar de bibliotheek om hun kind lid te maken.

Foto: Hans van der Woerd

Foto: kattelbelletje

Rechter wijst universiteit op digitalisering

Sloop van monumenten niet nodig omdat digitale bibliotheek minder ruimte inneemt.

De Universiteit van Amsterdam krijgt geen toestemming om monumentale panden op het Binnengasthuisterrein in het centrum van Amsterdam te slopen. Een eerder toegekende sloopvergunning voor twee rijksmonumenten is ingetrokken. De UvA wil slopen om plaats te maken voor de nieuwbouw van de universiteitsbibliotheek. De UvA en tegenstanders zoals de Bond Heemschut en de Vereniging van Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad (VVAB)

De Tweede Chirurgische Kliniek op het Binnengasthuisterrein

en omwonenden staan al tien jaar lijnrecht tegenover elkaar als het gaat om de bestemming van het Binnengasthuisterrein. Opmerkelijk genoeg vraagt de rechtbank

zich in het laatste vonnis af of de behoefte van de UvA aan een grote ruimte, een van de argumenten van de universiteit voor het gebruik van het Binnengasthuisterrein, nog wel actueel is gezien de voortschrijdende digitalisering. De rechtbank vraagt zich in het vonnis af of 'de destijds gewenste omvang, gelet op de door de digitalisering mogelijk veranderde behoefte aan boekenopslag in een klassieke bibliotheek, nog steeds noodzakelijk is. Denkbaar is dat de functie van "learning centre" en digitale bibliotheek in bestaande gebouwen ondergebracht kan worden en dat de opslag van (het merendeel van) de boeken elders, ook buiten de binnenstad, plaatsvindt.' De rechtbank verwijt de UvA dat ze het effect van digitalisering niet heeft onderzocht. <

Foto: Roeland de Jong

Social media redden erfgoed

Via satellietbeelden en Twitter worden bedreigde historische plaatsen geobserveerd.

Het Global Heritage Fund (GHF) heeft een netwerk gelanceerd om erfgoed in ontwikkelingslanden te redden. Het Global Heritage Network (GHN) is een waarschuwings- en monitoring-systeem om de vernietiging van cultureel erfgoed te voorkomen. Het netwerk maakt onder meer gebruik van Google Earth en andere satellietdiensten en sociale media zoals Twitter en Facebook. Op de site van het GHN zijn

500 plaatsen te zien die elk hun eigen kleurcode hebben. Zwart staat voor vernietigd, rood voor 'moet gered worden' en geel voor bedreigd. Het gaat onder meer om archeologische sites en godsdienstige gebouwen zoals de Grote moskee van Samarra die worden bedreigd door natuurrampen, gewapende conflicten, nieuwbouw en toerisme. Via satellietbeelden kan de toestand van de plekken en gebouwen in de gaten worden gehouden en via een communitysite, Twitter en Facebook kan nieuws over veranderingen en reddingsacties snel worden doorgegeven. ghn.globalheritagefund.org <

Het twaalfde-eeuwse tempelcomplex Banteay Chhmar in Cambodja wordt bedreigd door plundersaars

Foto: GHN

Vlaanderen pioniert met digitale prentenboeken

Uitgevers en bibliotheken lanceren innovatief uitleenmodel voor smartphone en iPad.

Leden van Vlaamse openbare bibliotheken kunnen sinds eind april interactieve prentenboeken voor de iPhone en de iPad lenen. Het gaat om zogeheten Fundels. Dat zijn interactieve prentenboeken waarmee kinderen zelfstandig aan de slag kunnen. De digitale prentenboeken, die via de Fundels-app geleend en gekocht kunnen worden, stimuleren de cognitieve, motorische en taalvaardigheden van jongere kinderen. De boeken zijn geschikt voor lezen, luisteren, spelen, tekenen. De Fundels werden anderhalf jaar geleden voor de pc gelanceerd door Playlane, die via Bibnet meteen een samenwerking met de Vlaamse openbare bibliotheeksector aanging om

de digitale prentenboeken ook in bibliotheken aan te bieden. Nu de Fundels hun intrede doen op mobiele platformen zoals de iPhone en iPad, blijft het uitleenmodel behouden. Leden van openbare bibliotheken kunnen via de app ook Fundels lenen voor beperkte tijd. Het uitleen van digitale content door bibliotheken is ook in België een ingewikkelde auteursrechtelijke kwestie. Het leenrecht, dat openbare bibliotheken toestaat om auteursrechtelijk beschermde werken, zoals boeken, cd's en films, uit te lenen, is niet van toepassing op digitale content zoals eboeken. In de Fundels-app zijn de digitale auteursrechten wel geregeld.

Foto: © Ilya van Marle

Q & A

Van januari tot maart 2011 heeft Maurits van der Graaf van Bureau Pleiade in opdracht van de directies van de Koninklijke Bibliotheek en de stichting Bibliotheek.nl een onderzoek (tinyurl.com/3p52a4y) verricht naar de wenselijkheid en mogelijkheid van een landelijke metadata-database. KB-directeur **Bas Savenije** vertelt.

Waarvoor is die 'centrale database met metadata van digitale content' bedoeld?

Bibliotheek.nl, de KB en de universiteitsbibliotheken staan alle afzonderlijk voor de vraag hoe een toekomstvast aanpak voor de metadata van digitale content kan worden gerealiseerd. Het onderzoek beziet in hoeverre gezamenlijk kan worden opgetrokken zodat de database onderdeel kan vormen van de centrale digitale infrastructuur voor Nederlandse bibliotheken en kan worden aangeboden als 'Open Index'.

Hoeveel steun bleek er bij de beoogde partners voor dit idee?

Het onderzoek maakt duidelijk dat de ambities en plannen van bibliotheek.nl en de KB goed bij elkaar aansluiten. De universiteitsbibliotheken oriënteren zich voor hun digitale content met name internationaal en hebben daardoor geen behoefte aan een afzonderlijke centrale metadata-database voor de nationale infrastructuur.

Kan men er nog mee verder als de UB's er geen heil in zien?

Het standpunt van de UB's hoeft geen belemmering te vormen voor levering van de voorgenomen diensten in de nationale infrastructuur. Het Open Access-materiaal van de UB's is in ieder geval beschikbaar. Toegang tot wetenschappelijke collecties onder licenties kan (uiteeraard onder nader te bepalen voorwaarden) voor een aanzienlijk deel gerealiseerd worden in samenwerking met de KB.

Heeft dat nog gevolgen voor de beoogde inhoud en mogelijkheden?

Voor de hoeveelheid metadata nauwelijks en zeker niet in termen van dienstverlening. De backoffice zal er voor de verschillende sectoren, in ieder geval op de middellange termijn, anders uitzien. Op de lange termijn zou er via OCLC-WorldCat en een Nederlandse metadata-hub weer een gemeenschappelijke voorziening kunnen ontstaan.

Ziet het er naar uit dat OCLC wil meewerken aan het vrijgeven van metadata uit de GGC ten behoeve van de 'Open Index' waarmee je die metadata moet kunnen doorzoeken?

OCLC heeft een nieuwe, minder restrictieve regeling voor het gebruik van metadata van gedrukt materiaal uit het GGC. De metadata van het digitale materiaal van vooral de wetenschappelijke uitgevers zitten maar zeer ten dele en niet exclusief in het GGC en zijn ook op andere wijze te verkrijgen. Daarmee valt voor gebruik van deze metadata in de Open Index zeker geen probleem te verwachten. <

>> BeeSmart wint Europese aanbesteding Bibliotheek Rotterdam

Bibliotheek Rotterdam heeft bekendgemaakt in het kader van de Europese Aanbesteding Gebruikerspas en Betaalautomatenvoorzieningen, de opdracht te gunnen aan ict-bedrijf BeeSmart. Het gaat om een overeenkomst voor zes jaar die betrekking heeft op het realiseren van een totaalconcept voor het publiek met onder meer betaalautomaten, print/kopieerstations, downloadstations, het beheer van de publieksomgeving, centrale besturingssoftware, artikelverkoop en een draadloos internetconcept. BeeSmart levert een gecentraliseerde omgeving waarin diverse publieksdiensten worden geïntegreerd en gebruikt op basis van de ledenpas. Ook kunnen klanten eenvoudig openstaande bedragen zoals boetes, leengeld en contributie voldoen bij de betaalautomaat en het saldo van de pas raadplegen. Verder kan de pas gebruikt worden voor kopiëren, printen, scannen, internetten (ook draadloos) en downloaden. Bibliotheek Rotterdam krijgt inzicht in het gebruik van haar diensten en de financiële transacties met de pas via diverse rapportagemogelijkheden. <

Bibliotheek Rotterdam

>> Ingressus neemt Nedbook over

Ingressus heeft begin april alle activiteiten van Nedbook BV en medische boekhandel Intermed BV overgenomen. Beide bedrijven hebben sinds 1986 op uitgebreide schaal boeken en tijdschriftabonnementen geleverd aan instellingen, waaronder veel bibliotheken, in Nederland, Europa en de Verenigde Staten. Deze overname is voor Ingressus een stap die direct aansluit op de ingezette ontwikkeling om te komen tot een complete servicelijn van informatiedienstverlening voor bibliotheken. <

Bibliotheek Yale leent hond uit

Therapiehond moet stress bij studenten wegnemen.

De bibliotheek van de rechtenfaculteit van Yale University zet een therapiehond in om stress bij studenten weg te nemen. Naast meer dan een miljoen boeken kunnen studenten sinds kort ook de hond Monty, een kruising Border Terriër, lenen. Uit onderzoek blijkt dat honden stressverlagend werken. Studenten die gebruik willen maken van de therapiehond, moeten per e-mail een aanvraag indienen. Per keer kunnen ze een half uur met Monty doorbrengen in een ruimte in de bibliotheek. Wandelen met de hond is niet toegestaan. De 11-jarige Monty heeft een hypoallergene vacht zodat ook studenten die allergisch zijn voor honden hem kunnen aaien. De hond staat overigens ook in de catalogus van de bibliotheek. Zo kunnen studenten zien of Monty beschikbaar is of niet. <

Foto: Yale University

Monty

Actie van Bibliothèque nationale de France: adopteer een boek

De Franse nationale bibliotheek wil digitale bibliotheek verrijken.

De Franse nationale bibliotheek is begonnen met een proef met scanning-on-demand om de Franse digitale bibliotheek te verrijken. Vrienden van de Bibliothèque nationale de France kunnen een boek adopteren om het te laten digitaliseren. De geadopteerde boeken zullen deel gaan uitmaken van Gallica, de Franse digitale bibliotheek. Adoptie van een boek kost tussen de 150 en 900 euro, afhankelijk van het aantal pagina's van het boek. De adoptiekosten zijn fiscaal aftrekbaar. De naam van degene die het boek heeft geadopteerd, prijkt gedurende tien jaar op het omslag van het gedigitaliseerde boek in Gallica. De British Library kent al meer dan twintig jaar een adoptieprogramma voor boeken. Deelnemers betalen 30 pond voor een boek en krijgen een certificaat op naam. Het geld wordt gebruikt voor de restauratie van zeldzame en kostbare werken. <

Foto: subway

Bibliothèque nationale de France

metadata, metadata systemen, metadata standaarden en ontologieën. Veel kennisorganisatiesystemen die met die modieuze benaming ‘ontologie’ gelabeld worden, zijn in feite gewoon ontsluitingssystemen.

We moeten dus concluderen dat dat semantisch web alleen kan bestaan dankzij de aanwezigheid van ontsluitingssystemen – in de breedste zin – en dankzij het feit dat zo veel informatie wordt ontsloten. De bouwers van dat semantisch web, de nerds die alles weten over RDE, SKOS, OWL en nog veel meer alfabetsoep, die prijzen ons bibliothecarissen de hemel in, dat wij zo goed zijn in het ontsluiten van informatie, dat we daar zulke mooie systemen voor hebben bedacht, dat we daarmee al zoveel materiaal hebben ontsloten. Alleen daardoor kunnen de bouwers van het semantisch web verder werken aan de semantiek en interoperabiliteit van ‘ons soort informatie’. Wij hoeven dus niet meer te ontsluiten, omdat het semantisch web dat overbodig maakt. En dat semantisch web kan dat overbodig maken, doordat wij alles zo goed ontsluiten (of op zijn minst ontsloten hebben). Voelt u de paradox?

Wat intussen wel achterhaald is, is het idee dat we nog altijd alles zelf zouden moeten ontsluiten. Dat is het mooie van dat semantisch web, dat iedereen gebruik zal kunnen maken van wat anderen al gedaan hebben, maar voor een deel dus ook nog zullen moeten blijven doen. Want helemaal zonder ons kunnen computers het toch ook nog niet af.

<

Eric Sieverts is redacteur van InformatieProfessional.

GOO: Gemeenschappelijke Onderwerpsontsluiting

Oorspronkelijk is de GOO ontwikkeld voor de inhoudelijke ontsluiting van wetenschappelijke bibliotheekcollecties en is onderdeel van het Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem (GGC) van OCLC. Door deze constructie worden formele en inhoudelijke ontsluiting gezamenlijk uitgevoerd.

De GOO bestaat in feite uit een combinatie van twee benaderingen van ontsluiten: (1) ruwe numerieke classificatie die een overzicht biedt van beschikbare literatuur per vakgebied (Nederlandse Basisclassificatie/NBC) en (2) Gemeenschappelijke Trefwoordenthesaurus (GTT) die tot doel heeft met trefwoorden specifieke inhoudelijke informatie aan de titel toe te voegen, zodat een zoekvraag verder verfijnd kan worden.

De deelnemers aan de GOO zijn in drie categorieën onder te verdelen: (1) bibliotheken met sturende bevoegdheid (KB, universiteitsbibliotheken, Hanzehogeschool Groningen en Tresoar), (2) bibliotheken zonder sturende bevoegdheid: enkele hogescholen en speciaal wetenschappelijke bibliotheken en (3) bibliotheken die alleen voor Coördinatie van Collectievorming (CvC) gebruik maken van de Basisclassificatie: TU's Delft en Eindhoven.

Sinds de oprichting in 1990 ressorteert de GOO onder UKB en OCLC. Het Landelijk Coördinaat en het Thesaurusbeheer zijn ondergebracht bij de KB. Personele kosten van GOO worden voor twee derde gedragen door de deelnemende bibliotheken en voor een derde door de KB. Materiële kosten komen voor rekening van KB en OCLC.

De Stuurgroep GOO is verantwoordelijk voor de strategische aansturing van GOO. Ze ziet geen perspectief meer voor het huidige samenwer-

kingsverband op het terrein van de GOO. De kosten zijn erg hoog en de statistieken laten zien dat het aantal nieuwe trefwoorden jaarlijks afneemt. Met instemming van UKB wordt nu een besluit voorbereid om de huidige vorm van samenwerking per 1 januari 2012 te beëindigen. De deelnemende bibliotheken moeten het komend half jaar nadenken over hoe ze hun onderwerpsontsluiting willen inrichten. Het jaar 2012 wordt door de stuurgroep beschouwd als een jaar van afbouw c.q. ombouw/opbouw, mochten er bibliotheken zijn die nieuwe samenwerkingsinitiatieven willen opzetten. Ook OCLC is in principe bereid over andere, serieuze initiatieven mee te denken. Stuurgroepvoorzitter Marjolein Nieboer spreekt daarom in haar reactie over 'het vrijgeven van GOO' (zie pagina 16).

Er zijn twee belangrijke redenen om de G van GOO los te laten. Zowel deelnemende bibliotheken als stuurgroep zetten serieuze vraagtekens bij het toekomstperspectief van GOO. Deelnemers vinden het handmatig inhoudelijk ontsluiten van (boek)titels omslachtig, achterhaald en te duur in relatie tot de meerwaarde ervan. Daarnaast houdt de G van GOO in dat een beperkt aantal grote bibliotheken (voornamelijk UB's en KB) de meeste onderwerpsgegevens in het systeem invoeren, waarna andere deelnemers er data aan ontlelen. Het zijn juist deze grote leveranciers die voor hun onderwerpsontsluiting andere wegen willen inslaan: aansluiting bij internationale standaarden/systemen en toepassingen voor het automatisch toevoegen van extern beschikbare metadata. Als deze grote toeleveranciers wegvallen, daalt het bereik van GOO sterk en blijft er ook voor de ontleende bibliotheken weinig over. goo.kb.nl

Toekomst ontsluitin

Vanaf 1 januari 2012 is het niet meer vanzelfsprekend om met Nederlandse trefwoorden door de catalogi van Nederlandse universiteitsbibliotheken te kunnen browsen. Het UKB, een samenwerkingsverband tussen de KB en de Nederlandse universiteitsbibliotheken, heeft besloten per die datum de stekker uit de Gemeenschappelijke Onderwerpsontsluiting (GOO) te trekken. De stuurgroep GOO ziet geen perspectief meer in het huidige samenwerkingsverband bij de onderwerpsontsluiting en 'geeft de GOO vrij'. In een kader (links) noemt zij daarvoor de redenen. De deelnemende bibliotheken zullen dit jaar moeten nadenken hoe ze hun onderwerpsontsluiting willen inrichten.

Léonne van der Weegen betoogt dat de GOO ten onrechte wordt stopgezet: redelijke alternatieven ontbreken voorsnog. Ze zet haar argumenten op een rij om een discussie los te maken op basis waarvan een toekomstvisie ontwikkeld kan worden. Op deze visie reageert tot slot Marjolein Nieboer, voorzitter van de stuurgroep GOO.

Léonne van der Weegen

van inhoudelijke g in Nederland

De discussie over de zin en onzin van trefwoorden is niet nieuw. Voor veel bibliotheken is deze vraag actueel geworden sinds de invoering van GOO in 1990. GOO bestaat uit twee componenten: de Nederlandse Basisclassificatie, die uit ongeveer 2000 rubrieken bestaat, en ongeveer 67.000 trefwoorden, die het onderwerp veel specifieker aangeven. Onderzoek toont aan dat steeds minder mensen expliciet met trefwoorden naar literatuur zoeken. Gebruikers zoeken steeds vaker op een 'googliaanse' manier, door zelfgekozen termen in het zoekveld 'alle woorden' in te typen. Daarom lijkt het alsof

trefwoorden niet gebruikt worden. Toch is niets minder het geval. Trefwoorden doen hun werk aan de achterkant van iedere zoekactie – ook bij Google! – door

dat ze ook naar anderstalige publicaties doorverwijzen en direct op synoniemen en homoniemen controleren.

Al in 1997 publiceerde Henk Voorbij, universitair docent Documentaire Informatiewetenschap van de Universiteit van Amsterdam, een onderzoek met de titel 'Een goede titel behoeft geen trefwoord, of toch wel?'.¹ Aanleiding was het toen heersende vermoeden dat het zoeken op trefwoord maar nauwelijks meerwaarde zou hebben ten opzichte van het zoeken met titelwoorden. Dezelfde problematiek, maar in een andere tijd.

Laat ik beginnen om uit de conclusie van dit onderzoeksrapport te citeren: 'In dit onderzoek is aangetoond dat toekenning van trefwoorden zijn vruchten afwerpt. Wie literatuur zoekt over een onderwerp vindt zeker het een en ander met titelwoorden, maar aanzienlijk meer met trefwoorden. Trefwoorden hebben de eindgebruiker daarom veel te bieden, niet alleen degene die een zo volledig mogelijk overzicht van literatuur over een bepaald onderwerp zoekt, maar ook degene die een zo verantwoord mogelijke keuze wil maken uit de beschikbare literatuur. Twee factoren verklaren deze bevinding. Ten eerste: titels zijn zelden volstrekt betekenisloos, maar in veel gevallen geven trefwoorden meer expliciet de inhoud weer dan de titel. In de tweede plaats bestaat er nu eenmaal een grote diversiteit aan

Wie is...

Léonne van der Weegen werkt als Informatie- en Collectiespecialist Filosofie bij de Universiteitsbibliotheek in Nijmegen. Zij publiceert regelmatig artikelen en recensies op gebied van de filosofie.

'Catalogusverrijking helpt de gebruiker niet om bij de publicatie te komen'

woorden om eenzelfde onderwerp aan te duiden. Wie zoekt op titelwoorden, moet dan ook een veelheid aan ingangen bedenken. Trefwoorden ontnemen de eindgebruiker deze last doordat zij synoniemen, variante aanduidingen en termen in andere talen groeperen onder één ingang. Het nut van twee functies van trefwoorden, verrijking en groepering, is in het onderzoek overtuigend aangetoond.¹

Verrijking en groepering, dat zijn de sleutelwoorden uit de conclusie waarin Voorbij pleit voor het toekennen van (GOO-) trefwoorden. Ik meen dat de argumentatielijn van dit onderzoek ook nu nog overeind staat, al is het tegenwoordig de vraag of computers het werk niet kunnen overnemen? Of de gebruikers zelf? En waarom zouden we doorgaan met het handmatig toekennen van trefwoorden als inhoudelijke metadata gratis met een titelbeschrijving meegeleverd worden, nog afgezien van de toegevoegde informatie als gevolg van catalogusverrijkingen?

Catalogusverrijking

We spreken van catalogusverrijking als de titels van een bibliotheekcatalogus opge-

tuigd zijn met bijvoorbeeld de inhoudsopgave, de zogenaamde achterflaptekst of een plaatje van de voorkant van het boek. Het is voor deze discussie irrelevant of het om een lokale catalogus, een nationale catalogus (Picarta) of zelfs een mondiale catalogus (Worldcat) gaat. Catalogusverrijking heeft altijd pas een meerwaarde als de titel al gevonden is. De gebruiker kan dan, aan de hand van de verrijking, besluiten of de toon, stijl en opzet van de gevonden publicatie aansluiten bij zijn verwachtingen.

Catalogusverrijking helpt de gebruiker niet om bij de publicatie te komen. Sterker nog, wanneer de inhoudsopgave en achterflaptekst daadwerkelijk binnen de catalogus geïndexeerd zijn, is meer ruis in de zoekresultaten het logische gevolg. Wie met de zoekfunctie 'alle woorden' ook de verrijkingen doorzoekt, zal immers een veelvoud van het aantal treffers krijgen dan in de tijd voor de catalogusverrijking. Veel van deze treffers zullen irrelevant blijken te zijn: Wie geïnteresseerd is in de psychologie van het geheugen en met de zoekterm 'geheugen' zoekt, heeft niets aan een titel over landschapsbeheer, waarbij hoofdstuk drie de titel 'landschap als geheugen: een opstel over dijkverzwarende draagt. Gecontroleerde trefwoorden kunnen de eindgebruiker juist helpen om de irrelevante zoekresultaten weg te filteren. Catalogusverrijking is zodoende geen bevredigend alternatief voor GOO.

Folksonomie

Waarom zouden (duur betaalde) informatiespecialisten het werk doen dat door de gebruikers ook en wellicht zelfs beter gedaan kan worden? Folksonomie (ook wel social tagging genoemd) heeft absoluut een aantal voordelen. De gebruikte termen komen direct uit het vocabulaire van de gebruikersgroep voort. En specifieke gebruikersgroepen kunnen hun eigen, specifieke vocabulaire kiezen. Het grootste nadeel van folksonomie in een wetenschappelijke bibliotheek is echter dat er pas getagd kan worden als de publicatie al gevonden is. Anders dan in de openbare bibliotheken zijn veel boeken van de universiteitsbibliotheken slechts voor een kleine gebruikersgroep relevant. Het is zodoende niet vanzelfsprekend dat ieder boek ook zonder trefwoorden gevonden zal worden. Wie met een Ne-

derlandse term zoekt, zal zonder een gecontroleerd trefwoordensysteem nooit bij Duitse, Engelse of anderstalige publicaties uitkomen.

De gebruiker wil met tags vooral zélf in staat zijn om de publicatie later terug te vinden. Het gaat hem er niet om zijn tags zo nauwkeurig en accuraat mogelijk te kiezen.² Voor veel sociale websites is dit geen enkel probleem. Wie bijvoorbeeld op Flickr naar foto's van Tokio zoekt krijgt allicht iets, al vindt hij geen beelden van Tokyo of Edo en wel van de band Tokio Hotel. De verrijking die folksonomie heet, leidt dus tot meer ruis in de treffers, terwijl de gebruiker ook een hoop relevante informatie mist, omdat er geen gecontroleerd systeem op de achtergrond meedraait dat synoniemen en variante termen aan elkaar koppelt. Een zoekopdracht met de term 'katten' levert dan niet de titels op waar anderen 'poezen', 'cats' of 'Felis sylvestris' aan toegekend hebben.

Ook folksonomie is geen bevredigende oplossing voor universiteitsbibliotheken, omdat het gebrek aan nauwkeurigheid voor alle wetenschapsgebieden problematisch is. De vraag naar volledigheid speelt vooral binnen de Geesteswetenschappen en Rechtsgeleerdheid een grote rol, omdat deze wetenschapsgebieden zich voor hun onderzoek voornamelijk richten op geschreven bronnen, waarbij ook oude literatuur en jurisprudentie relevant blijven.³ Geesteswetenschappen en Rechtsgeleerdheid maken voor hun onderzoek vooral gebruik van monografieën⁴ en hebben zodoende het meeste baat bij een kwalitatief goede ontsluiting van dit materiaal.

Geautomatiseerde onderwerpsontsluiting

Is het niet goedkoper en kwalitatief beter – want meer objectief – om de inhoudelijke ontsluiting van publicaties aan een computerprogramma over te laten? Zeker, de kwaliteit van GOO is afhankelijk van de mensen die ermee werken. Het is echter niet gezegd dat verschillende geautomatiseerde systemen niet tot verschillende ontsluitingen zouden komen. Ook deze systemen werken niet vanuit de geïdealiseerde *view from nowhere*, maar zijn voor hun output afhankelijk van een door mensen gevoede input. Het beeld van een volstrekt objectieve ontsluiting is voor zo-

wel mensen als machines een fictie. Momenteel is er voorzien in een systeem van peer review, doordat vakspecialisten van de verschillende universiteitsbibliotheken aan dezelfde ontsluitingen werken. Op die manier vindt er een gedegen intersubjectieve toetsing en kwaliteitscontrole plaats. Maar ook als het niet kwalitatief beter is, is het dan niet goedkoper om tot geautomatiseerde onderwerpsontsluiting over te gaan? Dat klopt, voor zover de publicaties elektronisch beschikbaar zijn. Geautomatiseerde onderwerpsontsluiting biedt kansen voor de toekomst, waarin het gedrukte boek mogelijk geheel vervangen zal zijn door ebooks. Zover is het echter nog niet. Voor nu zou de overstap naar geautomatiseerde onderwerpsontsluiting betekenen dat de monografieën waarvan geen e-varianten beschikbaar zijn, niet ontsloten worden. Opnieuw zouden vooral Geesteswetenschappen en Rechtsgeleerdheid getroffen worden, precies de vakgebieden waarbinnen precisie en volledigheid van het literatuuronderzoek nog altijd zeer belangrijk zijn.

Classificatiesystemen

Hebben we überhaupt trefwoorden nodig om zoekresultaten te groeperen? Is het niet juist een taak van classificatiesystemen om deze functie te vervullen? Dit is zeker waar, mits het classificatiesysteem fijnmazig genoeg is. De Nederlandse Basisclassificatie is dit duidelijk niet. Wie zoekt op titels over de geschiedenis van Europa (BC 15.70) vindt ruim honderdertigduizend titels, uiteenlopend van een handboek over nazi-Duitsland tot een brochure over het Deventer stadsbestuur in de negentiende eeuw. Zo lang de Nederlandse Basisclassificatie het gebruikte classificatiesysteem blijft, zijn trefwoorden hard nodig om de zoekresultaten te hergroeperen.

Dewey, Library of Congress (LC) en de Universele Decimale Classificatie (UDC) zijn classificatiesystemen die fijnmazig genoeg zijn om het toekennen van trefwoorden overbodig te maken. Het is echter een fictie te denken dat het toekennen van een dergelijke classificatie minder arbeidsintensief is dan het toekennen van een Nederlandse Basisclassificatie in combinatie met GOO-trefwoorden. Het is waar dat Dewey- en LC-codes steeds vaker met de metadata van een publicatie meegele-

verd worden, al is het de vraag hoe lang deze informatie gratis blijft. Daarbij zijn Dewey en UDC numerieke systemen, die zonder vertaling in woorden onbruikbaar zijn voor de eindgebruiker.

Een ander probleem is dat de automatische import van genoemde classificaties meestal enkel op het niveau van hoofdrubrieken gebeurt. Gedetailleerde zoekopdrachten zijn enkel mogelijk als deze hoofdrubrieken uitgebreid worden met subrubrieken, of wanneer de titels verrijkt worden met trefwoorden.

Weer een andere moeilijkheid van deze internationale classificatiesystemen is dat ze inhoudelijk niet toegespitst zijn op de Nederlandse situatie. Dit is minder een probleem voor publicaties uit de bètawetenschappen, maar zeer problematisch voor de ontsluiting van titels op het gebied van de Nederlandse taal & cultuur, of dit nu over de nationale rechtsgeschiedenis of het Nederlandse katholieke erfgoed gaat. Een uitbreiding en vertaling van Dewey is mogelijk, maar ontzettend kostbaar en arbeidsintensief.

Ten slotte zijn voornamelijk Engelstalige boeken voorzien van een Dewey- of LC-hoofdrubriek. Het merendeel van de Duitse, Nederlandse, Franse, Arabische, Italiaanse en anderstalige boeken zal dus alsnog handmatig ontsloten moeten worden. Gezien hun onderzoeksgebied bevatten de collecties van Rechtsgeleerdheid en van de Geesteswetenschappen juist veel van deze anderstalige boeken. Dat betekent dat je uitgerekend voor de grootste boekencollecties de minste ontsluitingen kunt ontlenen.

Tot slot

Het UKB begraaft GOO op een moment waarop redelijke alternatieven nog ontbreken. Ze geeft weinig visie op de toekomst, anders dan dat de deelnemende instellingen vanaf 2012 zelf mogen bedenken of en hoe er met onderwerpsontsluiting wordt doorgegaan. Als er massaal gestopt wordt met het gebruik van GOO, dan zijn niet alleen de collecties van de wetenschappelijke bibliotheken slechter doorzoekbaar, maar hebben ook hogescholen een probleem. Slechts een aantal hogescholen participeert actief aan GOO, maar ze ontlene op grote schaal GOO-trefwoorden voor hun eigen catalogi. Ook krijgen veel universiteitsbibliotheken zelf

een probleem. Het resultaat van GOO is namelijk ook een instrument om de eigen collecties te beheren. Trefwoorden maken een thematische dwarsdoorsnede uit de collectie mogelijk en liggen aan de basis van veel plaatsingssystemen.

Het in 2009 gestarte project SLIM (Sluit Nederland aan op Internationale Metadata) biedt geen soelaas, omdat het zijn doelstelling is om de randvoorwaarden te verkennen van waaruit Nederlandse bibliotheken internationale metadata in hun eigen systemen kunnen importeren.⁵ SLIM formuleert geen antwoord op de vraag hoe zinvol deze metadata zijn voor het onderwerpsgericht zoeken in Nederland. Wie meent dat we onze gebruikers van dienst zijn door enkel metadata te importeren en te presenteren, gaat duidelijk te kort door de bocht.

De Nederlandse Basisclassificatie (NBC) wordt waarschijnlijk wel in de lucht gehouden. Dat is een doekje voor het bloeden, want de NBC is simpelweg niet fijnmazig genoeg om nauwkeurig mee te zoeken of te plaatsen. Internationale classificatiesystemen zoals de Dewey of LC zijn dat wel, maar zijn minstens zo arbeidsintensief als GOO en hebben pas

toegevoegde waarde wanneer ook de subrubriek bekend is en wanneer numerieke classificaties vertaald zijn in woorden. Geautomatiseerde onderwerpsontsluiting kan alleen toegepast worden op volledig elektronische publicaties. Catalogusverrijking en folksonomie hebben pas een meerwaarde als het boek al gevonden is. Uit het buitenland ontleende metadata voldoen niet om specifiek Nederlandse publicaties te beschrijven. Juist de boeken die belangrijk zijn voor het nationaal erfgoed worden zonder het gebruik van Nederlandse trefwoorden onvoldoende beschreven. Dat kan toch niet de bedoeling zijn.

and user-based tagging, 2005, gepost en te lezen op www.infotangle.blogspot.com.

3] Zie ook het *Rapport van de commissie Nationaal Plan Toekomst Geesteswetenschappen*, Amsterdam 2008, p. 16 onder het kopje Infrastructuur: 'Bibliotheken, archieven en musea zijn voor de geesteswetenschappen wat laboratoria zijn voor de natuurwetenschappen. Mede vanwege het accumulerend karakter dat de geesteswetenschappen kenmerkt – nieuwe kennis vervangt veelal de oude niet, maar stelt zich als nieuwe interpretatie daarnaast –, worden aan die bewaarplaatsen hoge eisen gesteld.'

4] Zie ook bovengenoemd rapport, p. 15-16 onder het kopje Publicatiecultuur: 'De geesteswetenschappen hebben een eigen publicatiecultuur, waarin de monografie een vooraanstaande plaats heeft. Het Engelstalige, uitsluitend op *peers* gerichte artikel in gerefereerde wetenschappelijke tijdschriften speelt binnen de geesteswetenschappen niet de allesbeheersende rol die het heeft in sommige andere wetenschapsgebieden. [...] Verder zijn, juist voor veel prominente geesteswetenschappers, artikelen veelal slechts 'vingeroefeningen' voor grote boeken waarmee zij in de eerste plaats naam maken.'

5] Zie J.F. Steenbakkers en E. Oltmans, *Project SLIM: Eindrapport Verkenningsfase*, oktober 2009, p. 3.

Noten

- 1] H. Voorbij, Een goede titel behoeft geen trefwoord, of toch wel? Een vergelijkend onderzoek titelwoorden – trefwoorden, *InformatieProfessional* 1997, [1] 11.
- 2] Zie voor een uitgebreider verslag van de voor- en nadelen van folksonomie: E. Kroski, *The hive mind: Folksonomies*

Stuurgroep GOO reageert

Als voorzitter van de stuurgroep GOO krijg ik de gelegenheid te reageren op het artikel van Léonne van der Weegen, waarin zij haar zorg uit dat de stuurgroep per januari 2012 'de stekker uit de Gemeenschappelijke Onderwerpsontsluiting (GOO) [gaat] trekken'. Zelf hoor ik menigeen iets anders zeggen, namelijk: 'Goed dat de stuurgroep dit aan de orde stelt. Laat het maar duidelijk zijn...'

Tot een aantal jaren geleden vormde de bibliotheekcatalogus voor de klant hét primaire informatie(zoek)systeem. Bibliotheekgebruikers moesten en wilden zich de zoektaal en zoekmogelijkheden ervan eigen maken, omdat dit hen betere zoekresultaten opleverde. Maar sinds de komst van Google ervaren onze klanten – of wij dat leuk vinden of niet – de klassieke bibliotheeksystemen als nodeloos ingewikkeld en archaisch. Dit geldt ook voor GOO: al enkele jaren geleden heeft de stuurgroep geconstateerd dat de inhoudelijke interesse voor GOO als gezamenlijk systeem zwak is en dat het bestuurlijk draagvlak ervoor afkalft. Zo kunnen en willen we niet doorgaan.

Een beslissing tot 'uitfasen' is altijd lastig, zeker wanneer de discussie over alternatieven nog loopt. Dat de stuurgroep toch een datum noemt

(beslisdatum 1 januari 2012, waarbij 2012 als jaar van invoering zal worden gebruikt) zet de nodige druk op de ketel: de deelnemers moeten nu serieus hun visie op inhoudelijke ontsluiting bepalen en nadenken over een toekomstbestendig alternatief.

Enkele UB's zijn al langer bezig zich te beraden op de toekomst van onderwerpsontsluiting. Hun ervaringen, alternatieven en oplossingsrichtingen hoopt de stuurgroep dit najaar te kunnen bespreken tijdens een landelijke GOO-bijeenkomst. Mogelijk opent dit een weg naar nieuwe onderlinge afspraken/samenwerking. De keus voor meer traditionele vormen van ontsluiting is (blijft) eveneens een optie. Eveneens is het denkbaar dat bepaalde vakgebieden samen gaan optrekken.

Op dit moment gaat de stuurgroep na welke formele en praktische consequenties het vrijgeven van GOO (de Nederlandse Basisclassificatie en de Gemeenschappelijke Trefwoorden Thesaurus) zou hebben. Denk bijvoorbeeld aan een Nederlands Persoonsnamenbestand, dat de KB zou kunnen voortzetten. Dit alles vergt natuurlijk goed overleg met OCLC (die ook in de stuurgroep GOO vertegenwoordigd is).

Léonne van der Weegen concludeert dat de uit-

faseringsfase te vroeg komt. Er zijn bibliotheken die daar anders over denken: zij beschouwen GOO al geruime tijd als een arbeidsintensieve, kostbare activiteit, met onvoldoende zichtbaar nut. Zij zijn van oordeel dat hun collectiespecialisten beter andere taken kunnen verrichten om onderzoekers en docenten te ondersteunen. Zij willen binnenkort stoppen met het handmatig toekennen van onderwerpsaanduidingen, omdat inhoudelijke metadata worden meegeleverd bij approval plans enzovoort. Misschien blijken niet alle deelnemende bibliotheken zo ver al te willen of kunnen gaan, maar ook dat schept duidelijkheid en daar gaat het nu om.

In zo kort bestek is het niet mogelijk in te gaan op alle inhoudelijke punten van Léonne van der Weegen. Wel hoop ik duidelijk te hebben gemaakt dat de tijd dringt, dat verder uitstel onverstandig is. Ik roep de circa twintig Nederlandse bibliotheken die GOO toepassen op zich serieus te beraden op de toekomst van inhoudelijke ontsluiting en dank Léonne voor haar lezenswaardige openingszet.

Marjolein Nieboer is bibliothecaris/directeur Bibliotheek Rijksuniversiteit Groningen en voorzitter stuurgroep GOO

KIJKJE IN DE KEUKEN VAN SHELL

‘Maak samen met je eindgebruikers informatie toegankelijk’

Over de toekomst van bedrijfsbibliotheken wordt wel eens getwijfeld.¹ Bij Shell heeft Dennie Heye zijn functie als Global Knowledge Manager een geheel nieuwe invulling gegeven. Of misschien toch ook weer niet. We zien ook bekende taken in een nieuw jasje terugkomen. ‘Mijn werk komt nog steeds neer op het ordenen en toegankelijk maken van informatie.’

Jos van Dijk en Ronald de Nijs

.....

‘Deel kennis niet alleen in eigen kring’

'Ooit waren we als informatieprofessionals de enige poort tot informatie'

Wie is...

Dennie Heye is Global Knowledge Manager voor de IT-afdeling die alle HRM-applicaties voor Shell beheert. Het gaat om 150 mensen werkzaam over de hele wereld. Hij is aangenomen om in vier jaar tijd informatie- en kennismanagement op poten te zetten en het team te helpen self-supporting te worden. Zijn belangrijkste opdracht is om processen en systemen zo effectief mogelijk te laten zijn voor het delen van kennis. Bij zijn vertrek volgend jaar wordt hij beoordeeld op een aantal meetpunten: bijvoorbeeld is een aantal kerndocumenten gemakkelijk terug te vinden, zijn ze up-to-date, zijn ze gekoppeld aan een proces en is er een eigenaar.

Vanaf een bepaald niveau hebben vaste medewerkers bij Shell verplichte job rotation. Circa acht maanden voordat je huidige job eindigt, neem je een kijkje in de online vacaturebank en als het goed is, staan daar interessante functies waarop je intern kunt solliciteren. Mocht je een leuke baan vinden die eerder begint, dan kun je overleggen met je manager of je eerder weg kunt, maar omgekeerd kun je ook wat langer blijven zitten op je plek omdat er op dat moment geen geschikte vacature is.

Vijf jaar geleden zei Dennie Heye in InformatieProfessional dat 'marketing yourself' de belangrijkste opgave van onze beroepsgroep was.² Dat geldt nog steeds, vindt hij. 'Informatieprofessionals kunnen nog veel leren van medewerkers bij HR, IT en Finance, die zich niet alleen bij de eigen doelgroep weten te promoten, maar ook bij het management.'

'Sommige bibliothecarissen krijgen te horen: jullie zijn het best bewaarde geheim in de organisatie. Dat klinkt leuk, maar onbekend maakt onbemind. Voor je het weet wordt je afdeling van tafel geveegd. Misschien is het ook niet zo verwonderlijk. Mensen die het vak aantrekt zijn erg gericht op service; men heeft te weinig de eigen positie voor ogen. We richten ons vaak alleen op de eigen gebruikers. Je moet echter ook steun zoeken bij diegenen die de politieke of financiële macht hebben, om op langere termijn de toekomst van je informatieafdeling te kunnen waarborgen.'

Hoe kun je als informatieprofessional je werk promoten in een tijd waarin de meeste medewerkers in een bedrijf denken dat ze met de huidige technische middelen de benodigde informatie zelf wel kunnen vinden en beheren?

'Ooit waren we de enige poort tot informatie, nu is die exclusiviteit weggefallen. Toch moet er achter de schermen nog steeds veel geregeld worden om ervoor te zorgen dat het opslaan en het zoeken van informatie voor de gebruikers gemakkelijk lijkt. Als ik kijk naar ons eigen intranet en documentmanagementsysteem, dan ligt er voor informatieprofessionals nog behoorlijk wat werk op de achtergrond: het maken van een navigatiestructuur, attribootmodellen, ervoor zorgen dat de schermen logisch te bereiken zijn en het geven van trainingen. Of neem onze interne wiki. Mensen zijn vaak wel bereid hier informatie neer te zetten, maar het structureren, de informatie aan elkaar linken, er categorieën aan hangen... dat zijn werkzaamheden voor informatieprofessionals. Daar ligt echt een kans voor ons.'

Je werkt dan toch nog steeds achter de schermen...

'Niet alleen. We hebben binnen Shell Sharepoint als systeem voor contentmanagement en virtueel samenwerken, maar

welke features helpen de gebruikers? Tegen welke problemen lopen gebruikers aan? Om daar achter te komen, schuif ik geregeld aan bij de mensen en vraag ze wat hun werkprocessen zijn, waar eventuele gaten zitten, wat niet makkelijk werkt. Ik opereer dus achter de schermen, maar de input haal ik van vóór de schermen. Bovendien kan ik gebruikers zo gemakkelijk wijzen op mogelijkheden die ze niet eerder hebben gezien.'

'Sharepoint is een legodoos; je kunt er bijvoorbeeld webpagina's en formulieren mee maken, maar ook discussieforums, wiki's en blogs. Daar heb je dan wel een specialist voor nodig. Niet overal binnen ons bedrijf wordt er een specialist bijgehaald, maar inmiddels gaat het verhaal rond wat ik hier doe en word ik gebeld door andere afdelingen om over mijn werk te vertellen.'

'Een ander voorbeeld. Op mijn afdeling worden processen vaak vastgelegd in PowerPoint. Het is een mooi programma om informatie mee te presenteren, maar geen handige container om kennis in op te slaan. Ik stimuleer collega's na te denken over hoe je informatie opslaat vanuit de ogen van de gebruiker. Wij vragen aan de mensen: wat heb je allemaal aan belangrijke informatie, voor wie is het en hoe heb je dat opgeslagen? Zo heb ik alle belangrijke informatie uit stapels HR-documenten over een HR-systeem geselecteerd, zoals we ooit literatuurrapporten maakten. Het staat nu gemakkelijk toegankelijk in een wiki. In die zin komt mijn werk nog steeds neer op het ordenen en toegankelijk maken van informatie. Maar dan wel samen met de eindgebruikers. En je moet je werk zichtbaar maken, ook al zit je min of meer achter de schermen.'

Het vak is ondanks de nieuwe technologie niet veranderd?

'In zekere zin. Je kunt het op een grotere schaal doen, makkelijker en samen met de mensen. Vroeger waren wij als informatieprofessionals de enigen die de toegang tot informatie konden beheren, nu kun je de gebruiker op hetzelfde niveau plaatsen. Je kunt hem ook enthousiasmeren en opleiden om delen van het werk zelf te gaan doen. Sommigen nemen die rol binnen hun team met verve over. Je moet hen echter wel regelmatig blijven voeden.'

Wat is er bij Shell de laatste jaren veranderd?

‘In 2002 ben ik bij Shell gekomen. Voorheen had je informatieafdelinkjes voor kleine clubjes binnen Shell, zoals research, chemicals en patenten, die ook allemaal lokaal werkten. De gebruikers zaten vaak op dezelfde gang, in hetzelfde gebouw. Sinds 1996 is Shell in rap tempo geglobaliseerd. We werken tegenwoordig allemaal in internationale teams. Je baas kan in India zitten, je collega’s in Houston en je klanten over heel de wereld.’

‘Naast die globalisering zie ik ook een verdergaande centralisering van diensten. Het is begonnen bij HR, Finance en IT; later kreeg ook de informatiedienstverlening binnen Shell hiermee te maken. De centralisering van informatiediensten is nog verder toegenomen na een reorganisatie in 2009, waarbij er minder informatieprofessionals zijn overgebleven. De informatiewerkers vallen nu grotendeels onder één informatieafdeling.’

‘Veel van mijn collega’s zijn via job rotation (zie kader op pagina 18) elders terechtgekomen. Sommige kennismanagers bijvoorbeeld zijn van oudsher informatiespecialisten en datzelfde geldt voor recordsmanagers. Een oud-collega met een bibliotheek/archiefachtergrond bijvoorbeeld bepaalt nu de bewaarperiode. Hij heeft onderzoek gedaan in welke landen je welke documenten hoe lang op welk medium moet bewaren.’

Heeft Shell nog een bedrijfsbibliotheek?

‘De bibliotheek in Rijswijk, waar ik begonnen ben, bestaat nog steeds. Ze is met de bibliotheekvestigingen in Amsterdam, Thornton (Engeland) en Houston samengevoegd tot één organisatie. De bibliotheekmedewerkers zijn verantwoordelijk voor de informatiedienstverlening voor de research- en technische organisatie van Shell wereldwijd. Ter illustratie: elke researchorganisatie binnen Shell schrijft rapporten; als er onderzoek wordt gedaan, wordt dat gedocumenteerd in een rapport, opgeslagen als pdf, eventueel met een dataset erbij. Vroeger gebruikte elke organisatie binnen Shell een eigen template met bijbehorende metadata, had een eigen catalogus en een eigen fysieke opslag van oude rapporten. Dat is allemaal gestandaardiseerd, met als bijkomend voordeel dat we de opslag van

alle archieven nu in een klap wereldwijd kunnen aanbesteden.’

‘In Rijswijk hebben we bijvoorbeeld een paar jaar geleden een oplossing gevonden voor het scannen van oude geologische rapporten. Die informatie veroudert niet en kan ineens weer belangrijk zijn bij nieuwe boringen. De researchers willen dat ene rapport, stukje data of tekening meteen hebben. Hadden ze vroeger drie weken om een contract op te stellen met een nieuw land, nu is dat misschien nog een week. We hebben het scannen uitbesteed en dat leveren we nu snel en op maat. Zoiets wordt hier dan niet zozeer beschouwd als een uitgave van duizend dollar om wat plaatjes te verkrijgen, maar als een investering om snel informatie te vinden: direct naar die pagina, dat tabelletje eruit halen, in een context plaatsen, discussiëren en een beslissing nemen. Op die manier lever je veel betere diensten dan wanneer je de onderzoekers moet vragen zelf alle rapporten door te nemen. Wij helpen de selectie van relevante rapporten te maken, helpen met het bepalen van kwaliteitsstandaarden en het bewaken van de kwaliteit van metadata.’

Kun je nog een voorbeeld van dienstverlening op maat noemen?

‘Een van mijn laatste projecten bij de bibliotheek ging over het ontsluiten van informatie met behulp van kaarten. Geologen denken niet in trefwoorden, maar in kaarten; zij zijn altijd op zoek naar nieuwe olie- en gasvelden. Ze willen die informatie het liefst geplot hebben op een kaart. Wij hadden vele externe databases met artikelen, maar een artikel is niet altijd geografisch ontsloten. Dus hebben we vanuit de bibliotheek een proefproject gedaan met een geografische zoekmachine. Elke keer als de zoekmachine een woord tegenkwam dat een geografische betekenis had, plotte zij dat op een kaart. Met een interface à la Google Maps kun je een kadertje trekken op de wereldkaart, dat is dan het filter. Je kunt ook op type geografische gegevens filteren.’

Wat doe je als informatieprofessional bij Shell op het gebied van kennis delen?

‘Over kennis delen hoor je vaak dat het zo moeilijk is. Als informatieprofessional kun je mensen het excuus om dan maar niets te doen uit handen nemen, namelijk door te laten zien wat er mogelijk is en

‘Yammer biedt een gouden kans om je diensten te promoten’

‘Geologen denken niet in trefwoorden, maar in kaarten’

hoe het werkt in hun werkproces. Verder moet je als informatieprofessional naast de mensen gaan zitten en uitleggen hoe de dingen werken. Je kennis delen. Zo’n contact biedt tegelijk ook een kans te zien hoe je je eigen werk kunt verbeteren.’

‘Zoals gezegd kun je met Sharepoint heel veel, dus het was in eerste instantie moeilijk uit te leggen. Mensen vroegen: “What’s in it for me?” Als je vijf minuten moet besteden aan het delen van een document en je ziet niet meteen wat voor profijt je daarvan hebt, dan is dat het excuus om het maar niet te gebruiken. Ik kom bij iedereen aan het bureau en leg uit hoe we Sharepoint gemakkelijk kunnen maken: we kunnen metadata inbakken, integratie met Microsoft Office opzetten, documenten indelen aan de hand van processen, enzovoort. Daarmee neem ik een heleboel van die barrières weg. Het excuus dat het te moeilijk is, gaat dan niet meer op.’

Heb je zelf wel genoeg gelegenheid om kennis te delen met collega-informatieprofessionals als je allemaal verspreid zit en regelmatig van functie moet wisselen?

‘Je moet je netwerken hebben en die steeds uitbreiden. Ik werkte eerst bij de zogenaamde upstreamkant van Shell, zeer technisch- en researchgeoriënteerd, nu zit ik op het hoofdkantoor. Hier heerst een andere cultuur, werken andere mensen; ik leer veel over IT en HR en ik doe allerlei nieuwe contacten op. Maar ondertussen houd ik ook contact met oud-collega’s. Met het chatprogramma op de desktop praat je snel even bij.’

‘Met de collega’s die ook aan Sharepoint werken heb ik geregeld informeel overleg. Er is geen agenda, geen leider. Op tafel komen vragen als: waar worstel jij mee? Er is altijd wel iemand met een oplossing. Informatiespecialisten binnen Shell doen hetzelfde. Zij organiseren virtuele sessies over bepaalde onderwerpen, bijvoorbeeld hoe de training van eindgebruikers aan te pakken.’

‘Mijn collega’s in Rijswijk hebben met al hun collega’s wereldwijd een paar keer in de maand een videoconference. Een deel is vaste agenda, een ander deel is vrij. Het is ook makkelijker om daarna nog even de telefoon op te pakken als je nog iets wilt zeggen of vragen aan een collega.’

‘Overigens moeten informatieprofessio-

nals er in het algemeen voor oppassen dat ze niet alleen in eigen kring kennis delen. We zijn druk bezig met het aantonen van de waarde van onze diensten en innovatieve ideeën. Maar vraag je: met wie bespreek je dat, dan blijken het vaak weer vakbroeders te zijn. Dát gaat ons niet helpen. Dat anderen het belang van ons vak niet zien, ligt voor een deel aan ons. Wij zeggen misschien: zij zijn arrogant en willen het niet weten. Maar hoeveel moeite hebben we gedaan om dat aan de man te brengen?’

Wat doen jullie bij Shell met sociale media?

‘Een van de dingen waar ik dit jaar tegen ga ageren is de e-mailcultuur. We mailen ons een slag in de rondte en zijn dan nog vaak verbaasd als we iets niet weten. We doen nu een pilot met Yammer, een microbloggingplatform à la Twitter. Het aantal discussies is snel toegenomen waarin mensen vertellen waar ze mee bezig zijn of waar ze een vraag over hebben. De meelezers slaan dat op en weten daardoor beter voor welk onderwerp ze bij wie moeten zijn in een toekomstige situatie. Vanuit mijn eigen professie kan ik ook een bijdrage aan een discussie leveren door mensen te wijzen op bepaalde informatie waar ze mogelijk niet aan gedacht hebben.’

‘Met de komst van Yammer zeiden mensen tegen me: ik wil niet nog iets erbij hebben. Kies het medium voor het juiste effect, luidt dan mijn antwoord. Sommige mensen mail je, voor sommige dingen zet je een vergadering op, voor sommige dingen loop je naar iemand toe. We gaan nu discussies uit de e-mail halen en zetten ze door naar Yammer. De tool an sich doet niets, het gaat om de discipline van de mensen om er iets mee te doen.’

Zie je bij sociale media een specifieke rol weggelegd voor informatieprofessionals?

‘Ja, denk maar aan mijn eerder genoemde werkzaamheden voor de wiki. Of neem Yammer. Hier kun je bijvoorbeeld topics op de discussies plakken, zodat die gemakkelijker te vinden zijn.’

‘Het voordeel van Yammer is: je ziet waar collega’s over praten. En dat biedt een gouden kans om je diensten te promoten: “Jullie hebben het over onderzoek in China, maar wisten jullie dat we een data-

base over dat onderwerp hebben. Zal ik vanmiddag even langskomen?” Vroeger zat dit alles verborgen in de e-mail en in een-op-een telefoongesprekken, nu krijg je het als informatieprofessional voor de voeten geworpen. Grijp die kans!

Is het vak nog voldoende herkenbaar?

‘In Engeland is een discussie over de fragmentatie van het vak van informatiespecialisten. Men herkent elkaar daar niet meer als vakbroeders en -zusters. Jij bent de kennismanager, hij is de bibliothecaris. Maar ik doe recordsmanagement en heb niets met jullie te maken. Praat je met een programmeur of een IT-architect, dan zeggen ze allemaal: ik ben een IT’er. Ook al zitten ze mijlenver van elkaar in het beroepenveld, ze herkennen elkaar als één groep en als groep zijn ze herkenbaar, hebben ze certificaten. Wij als informatieprofessionals hebben die slag gemist, wij

zijn als beroepsgroep uit elkaar gevallen, wij zijn an sich te klein om de opleidingen te verzorgen, maar ook om te lobbyen, binnen en buiten organisaties. Dat vind ik een fascinerende discussie. Nog een voorbeeld: ingenieurs zijn allemaal lid van een beroepsorganisatie, hebben certificaten, ze bezoeken dezelfde conferenties, ze herkennen elkaar als zodanig. Wij hebben dat niet. Ik vraag me af: waar zit ’m dat nu in. Zijn we te eigenwijs?’ <

‘Wij zijn als beroepsgroep uit elkaar gevallen’

Noten

- 1) Jos van Dijk, Ronald de Nijs, ‘Na de bedrijfsbibliotheek. Nieuwe wegen voor informatieprofessionals in de profitsector’, in: *InformatieProfessional*. nr. 2, 2010, pag. 12-17.
- 2) ‘Professional in het nieuws’, in: *InformatieProfessional*. nr. 3, 2006, pag. 8.

Jos van Dijk is redacteur en Ronald de Nijs is eindredacteur van *InformatieProfessional*.

advertentie

DE INTRODUCTIE VAN HET NIEUWE WEB OF KNOWLEDGE.

De nieuwe generatie van het *Web of Knowledge* is gearriveerd. Met nieuwe mogelijkheden, vernieuwde functionaliteiten en nog meer content is het alles waarnaar u op zoek bent. De vereenvoudigde interface en verbeterde zoekmogelijkheden zorgen ervoor dat onderzoekers snel en gemakkelijk alle informatie over hun onderwerp kunnen vinden. En dankzij de krachtige analysetools kunnen onderzoekers minder tijd besteden aan details en meer tijd aan het grote plaatje.

DE ONTDEKKING BEGINT HIER: TheNewWok.com

Erfgoed sneller, beter, goedkoper online beschikbaar maken

Steeds meer bibliotheken digitaliseren hun collecties: historisch materiaal gaat in groten getale onder de scanner. Helaas is de OCR-software die scans omzet naar computerleesbare tekst, nog niet geschikt voor dit vaak beschadigde materiaal met oude lettertypes. IMPACT werkt sinds 2008 aan oplossingen voor dit probleem. Binnenkort start het IMPACT Centre of Competence voor Tekstdigitalisering. Lieke Ploeger doet verslag van de resultaten.

Lieke Ploeger

Wie is...

Lieke Ploeger werkt bij de Koninklijke Bibliotheek als Manager van het IMPACT-Project Office. Ook leidt zij binnen IMPACT de externe communicatie en verspreiding van projectresultaten. Na haar studie Moderne Westerse Letterkunde en Vertalen Engels aan de Universiteit Utrecht werkte ze eerder voor RAND Europe en als zelfstandig vertaler Engels en Portugees.

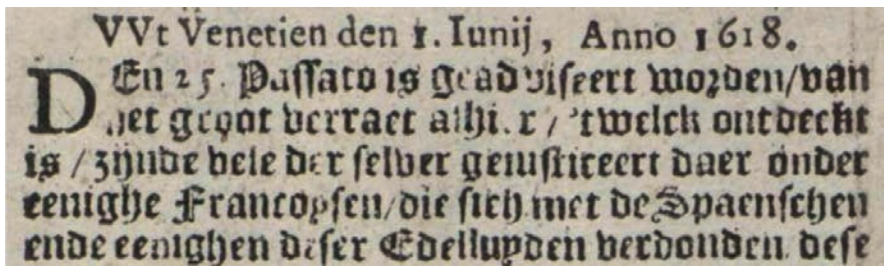
‘Digitaal is het nieuwe normaal’: mensen verwachten tegenwoordig alle informatie in digitale vorm te kunnen krijgen. Tekst die niet digitaal beschikbaar is, wordt als het ware onzichtbaar. Vandaar dat steeds meer bibliotheken en archieven hun collecties digitaliseren en verspreiden via internet. Zo is het doel van de Koninklijke Bibliotheek om in 2013 tien procent van alle Nederlandse gedrukte publicaties digitaal aan te bieden. Per jaar gaan dus miljoenen pagina’s uit boeken, kranten en tijdschriften door de scanner. Om te zorgen dat gebruikers dit materiaal ook kunnen doorzoeken en bewerken, moeten de gescande pagina’s worden omgezet naar tekst die een computer kan lezen (full-text). Dit gebeurt door middel van software voor optische tekenherkenning (OCR, zie kader op pagina 23).

Voor moderne teksten werkt dit prima, maar bij materiaal van vóór 1950 zijn de OCR-resultaten vaak nauwelijks bruikbaar door de oude lettertypes, druktechnieken, beschadigingen en de soms ingewikkelde lay-out. Correctie achteraf is duur, tijdrovend en niet geschikt voor digitaliseren op grote schaal. Daarnaast vormen de historische taal en spelling in deze oude teksten een barrière, zowel

voor de OCR-software als voor de gebruikers die deze teksten willen doorzoeken. Juist vanwege problemen met copyright bij recent materiaal richten erfgoedinstellingen zich momenteel vooral op het digitaliseren van historische teksten: een probleem dat dus om een oplossing vraagt.

Onderzoeksproject

Omdat het probleem zo complex is en alle bibliotheken, archieven en andere collectiehouders die historische tekst digitaliseren ermee te maken krijgen, ligt internationale samenwerking op dit gebied voor de hand. Vandaar dat het onderzoeksproject IMPACT (Improving Access to Text), een consortium van 26 Europese partners onder leiding van de Koninklijke Bibliotheek, werkt aan innovatie van OCR- en taaltechnologie om de toegang tot gedigitaliseerde historische tekst aanmerkelijk te verbeteren. Onderzoekers werken aan tools voor verschillende stappen in het OCR-proces zoals beeldverbetering (het rechtzetten van scheve pagina’s of splitsen van dubbele pagina’s), binarisatie (het omzetten van de afbeelding naar zwart-witwaarden), segmentatie (het indelen van de gescande pagina in regio’s

Knipsel uit Nederlandse
krant (1618) met
ontoereikend OCR-resultaat

VVt Venetien den 1. Junij, Anno 1618.
Djgn i f paffato te S' aö'Jifeert mo?üen/bah
.)etgi' uotbciraetail) i. r/ JtmelchontDecht
te / sbnbe bele btr felbrr geiufittceert baer bnber
eeniglje jprant o^fen/bie ftcb .met beSpaenfcheu
enbeeemglijen bifet Cbeiiupcen berbonbru befe

> Origineel

verständigt, so in Stuttgart. Die g
folgt die List, in ihren Programm
n Wand nicht mehr zu erwähnen. A
lischen Kandidaten, so neuesten Schöff
n.
für das Zollparlament sind auf den 2
Herreich.
n dem Veffher „Eloyb“ bringt die W
g des Vorgehens der Regierung in d
Rom eine präcise Angabe der Conco
n Befetigung von Defterreich bean'pru
hierauf dem österr. Vorkoster in Re
gtes Exposé des Cultusministers zu

> State of Art

verständigt, so in Stuttgart. Die g
folgt die List, in ihren Programm
n Wand nicht mehr zu erwähnen. A
lischen Kandidaten, so neuesten Schöff
n.
für das Zollparlament sind auf den 2
Herreich.
n dem Veffher „Eloyb“ bringt die W
g des Vorgehens der Regierung in d
Rom eine präcise Angabe der Conco
n Befetigung von Defterreich bean'pru
hierauf dem österr. Vorkoster in Re
gtes Exposé des Cultusministers zu

> Nieuw

verständigt, so in Stuttgart. Die g
folgt die List, in ihren Programm
n Wand nicht mehr zu erwähnen. A
lischen Kandidaten, so neuesten Schöff
n.
für das Zollparlament sind auf den 2
Herreich.
n dem Veffher „Eloyb“ bringt die W
g des Vorgehens der Regierung in d
Rom eine präcise Angabe der Conco
n Befetigung von Defterreich bean'pru
hierauf dem österr. Vorkoster in Re
gtes Exposé des Cultusministers zu

Verbeterde
binarisatie: geen
tekst meer van de
andere pagina

A. De eerste was de gevaarlijkste om de verleiding aan 't Hof; de tweede de stilste en veiligste; de derde de zwaarste, daar hy byna drie millioenen harde en onbeschaafde Menschen bestieren moest.

Verbetering door middel
van historische lexica; een
voorbeeld uit 'Kort begrip der
waereld-historie voor de jeugd'
van J.F. Martinet uit 1789

> OCR aan het begin van het project:

A. De eerde was de gevaarlykfli om de verleiding aan 't Hof; de tweede de fillie en veiligde; de derde de zwaarde, daar hy byna drie millioenen harde en onbefchaafde Menfchen beftieren moest.

> Resultaten begin 2011:

A. De eerste was de gevaarlykste om de verleiding aan 't Hof; de tweede de stilste en veiligste; de derde de zwaarste, daar hy byna drie millioenen harde en onbeschaafde Menschen bestieren moest.

van tekst, plaatjes enzovoort) en post-correctie.
Daarnaast richt IMPACT zich op verbetering van het proces van massadigitalisering in Europa door de verspreiding van techniek, kennis en ervaring (zie voor meer informatie het kader op pagina 24). In 2011 zal het IMPACT Centre of Competence gelanceerd worden als centraal aanspreekpunt voor alle bibliotheken, ar-

chieven en musea die betrokken zijn bij de digitalisering van tekstmateriaal. Dit Centre of Competence geeft toegang tot de applicaties en diensten van IMPACT, ook om deze eventueel verder te ontwikkelen, en zal zich tot drie jaar na afloop van het project ervoor inspannen dat het Europese culturele erfgoed sneller, beter en goedkoper online beschikbaar komt. Behalve dit Centre of Competence zal

Wat is OCR?

OCR staat voor Optical Character Recognition: optische tekenherkenning. Dit is software die uit een afbeelding van een tekst letters kan herkennen op basis van patronen en deze vervolgens omzet naar digitale letters. Dit proces beslaat verschillende stappen, waaronder binarisatie (omzetten van de afbeeldingen naar zwart-witwaarden) en segmentatie (indeling van de pagina in regio's van tekst, plaatjes enzovoort). OCR-software wordt bijvoorbeeld ook gebruikt om kentekens van auto's te herkennen wanneer iemand geflitst wordt. Marktleider op het gebied van OCR is het softwarebedrijf ABBYY met het product FineReader.

'IMPACT levert ook bronnen die de tekstherkenning kunnen verbeteren'

Het IMPACT-consortium tijdens de All Staff Meeting in Parijs, april 2010

IMPACT op 1 januari 2012 de volgende resultaten opleveren:

- > software, services en bronnen om tekstherkenning te verbeteren, die kunnen worden gebruikt in massaproductie;
- > innovatieve software die de state of the art op dit gebied vooruit brengt;
- > een gratis en open source Interoperability Framework voor verdere innovatie van digitalisering;
- > de strategische middelen om digitalisering van historische teksten in Europa beter, sneller, goedkoper te maken.

In totaal ontwikkelt IMPACT zo'n 23 verschillende tools; in dit artikel komen enkele voorbeelden aan bod.

Tekstherkenning

De software, services en bronnen ter verbetering van tekstherkenning vormen een van de belangrijkste resultaten in IMPACT. Het toonaangevende research-laboratorium van IBM in Haifa, een van de IMPACT-partners, is bezig een OCR-machine op te zetten die zich automatisch aanpast aan elk nieuw boek dat gedigitaliseerd wordt. Onderdeel hiervan is CONCERT, een crowdsourcingapplicatie waarmee vrijwilligers uit heel Europa online OCR-resultaten kunnen verbeteren. Het inschakelen van vrijwilligers bij zulke correctie is niet nieuw, maar de laagdrempelige en efficiënte manier waarop dat in IMPACT gebeurt wel. De vrijwilliger hoeft namelijk geen bladzij-

den door te lezen en woorden te verbeteren, maar wordt geconfronteerd met een scherm met letters die als dezelfde letter herkend zijn en hoeft slechts op de fouten te klikken.

Daarnaast heeft het softwarebedrijf ABBYY uit Moskou, dat ook deelneemt in IMPACT, in september 2010 versie 10 van de ABBYY FineReader uitgebracht. FineReader is het meestgebruikte softwareprogramma voor OCR. In deze tiende versie zijn enkele door IMPACT ontwikkelde nieuwe methodes opgenomen: zo zijn de herkenning van oude Europese lettertypes als Fraktur en de voorbewerking van afbeeldingen (denk aan rechtzetten van tekstregels of het verwijderen van ruis of spikkels) verbeterd. Er wordt nog verder gewerkt aan het toevoegen van historische woordenboeken. Bijzonder is dat al deze verbeteringen ook zullen worden opgenomen in de ABBYY Recognition Server 3, het out-of-the-boxproduct voor massadigitalisering.

Een andere tool die geschikt is voor massaproductie is de Functional Extension Parser (FEP), ontwikkeld door de Universiteit van Innsbruck. Deze tool haalt bepaalde lay-outinformatie uit de OCR-resultaten en kan op basis hiervan een boek reconstrueren met elementen als paginanummers, kopjes en voetnoten. Dit is nuttig als ondersteuning voor kwaliteitscontrole bij digitalisering (zo kan de FEP aangeven wanneer paginanummers niet herkend zijn). Nog handiger is de toepassing voor ebooks: de tool kan op basis

IMPACT: feiten & cijfers

- > EC FP7 – Large-scale Integrating Project (IP)
 - > Programma ICT – Cultural heritage, digital libraries and preservation
 - > looptijd: 2008-2011, vanaf 2011 Centre of Competence voor ten minste drie jaar
 - > aantal partners: 26 (enkele namen: KB, Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL), The British Library, ABBYY, Bibliothèque nationale de France, Universiteit van Alicante, IBM Haifa Research Lab, Universiteit van Innsbruck, Bulgarian Academy of Sciences)
 - > budget: 16,1 miljoen euro, waarvan 12,6 miljoen euro EC-subsidie
- *****

van OCR-resultaten gemakkelijk ebooks maken met extra functionaliteit, zoals een inhoudsopgave die bestaat uit links naar de hoofdstuktitels.

Historische lexica

IMPACT levert ook bronnen die de tekstherkenning kunnen verbeteren. Onder leiding van het INL bouwen universiteiten en taleninstituten historische lexica voor negen verschillende Europese talen (Nederlands, Duits, Engels, Frans, Spaans, Pools, Tsjechisch, Bulgaars en Sloveens). Een lexicon is een gecontroleerde lijst van woorden uit een taal, gebaseerd op een corpus van teksten, met informatie over de frequentie waarmee deze woorden voorkomen. Ook worden er lexica gemaakt voor Named Entities: dit zijn specifieke namen van personen en plaatsen. Met speciaal door IMPACT ontwikkelde technieken wordt ervoor gezorgd dat de historische lexica zo efficiënt mogelijk gemaakt worden en dat een OCR-programma ze zo goed mogelijk kan gebruiken om betere OCR-resultaten te verkrijgen. Zo kan IMPACT er ook voor zorgen dat woorden in historische spelling (waereld) in een gedigitaliseerde tekst net zo makkelijk te vinden zijn voor gebruikers als moderne woorden (wereld). Bij de technieken voor het bouwen van lexica is taalonafhankelijkheid een belangrijke vereiste: het doel is om tot een aanpak te komen voor toegankelijkheid en verbetering van gedigitaliseerde tekst die de specifieke talen overstijgt.

Innovatief onderzoek

Een ander kernresultaat is het vooruitbrengen van de state of the art op het gebied van tekstherkenning. Onderzoekers van verschillende universiteiten en onderzoeksinstituten werken aan drie verschillende experimentele OCR-machines en diverse nieuwe methodes voor stappen in het OCR-proces als beeldverbetering en segmentatie, die een belangrijke aanzet vormen voor vervolgonderzoek. Voor al dit onderzoek zijn natuurlijk veel data nodig: de Universiteit van Salford (UK) beheert een online repository met inmiddels al meer dan een half miljoen gescande pagina's uit de collecties van de elf Europese bibliotheken in IMPACT. In deze dataset zit ook zogeheten ground

truth-tekst: dit is honderd procent correcte, overgetypte tekst met extra informatie over onder andere coördinaten van tekstregio's. Met de afbeeldingen, de bijbehorende ground truth-tekst en speciale IMPACT-evaluatietools kan precies worden nagegaan in hoeverre een bepaalde methode de tekstherkenning verbetert. Deze omvangrijke dataset is niet alleen zeer waardevol binnen IMPACT, maar zal ook na afloop van het project nuttig blijven voor onderzoekers als basis voor verdere ontwikkeling en daarom worden aangeboden via het Centre of Competence.

IMPACT Framework

Een van de oplossingen waarop IMPACT bijzonder trots is, is een uniform technisch framework dat vrijwel alle IMPACT-applicaties aanbiedt als webservices, geïntegreerd in een gebruiksvriendelijk platform. Via dit framework is het mogelijk om verschillende workflows uit te voeren met zowel IMPACT-tools als externe tools. Zo kan de eindgebruiker verschillende combinaties uitproberen, vergelijken en evalueren. Het framework is flexibel, transparant, gebaseerd op open source-softwareonderdelen en geschikt voor gebruikers met weinig achtergrond op computergebied.

Ondersteuning

Tot slot levert IMPACT ook ondersteuning op digitaliseringsgebied, via de online helpdesk, de Kennisbank Digitalisering waarin de kennis en ervaring van de bibliotheken gebundeld is en speciale trainingsdagen. Gedurende 2011 worden er demodagen met demonstraties van IMPACT-tools georganiseerd door heel Europa.

De eerste demodag vond op 16 februari plaats in Den Haag. In verschillende presentaties van het Nederlandse IMPACT-team kwamen (bijna) alle tools en ontwikkelingen aan bod. Zo presenteerde Clemens Neudecker, technisch projectleider, het technisch framework en Lotte Wilms, projectanalist, vertelde meer over de nieuwe ABBYY FineReader, de Functional Extension Parser en de Kennisbank. Katrien Depuydt van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) liet zien hoe een zoekmachine ondersteund door

de nieuwe lexica, historische varianten van een woord kan vinden. Ook werd geïllustreerd hoe OCR gebruikt wordt binnen de KB en hoe belangrijk juiste OCR is voor een digitaliseringsproject als de historische kranten (kranten.kb.nl). Taalhistoricus en journalist Ewoud Sanders had voorafgaand aan de dag de CONCERT-tool voor OCR-correctie getest en gaf zijn feedback – hij noemde de tool indrukwekkend en verslavend. Alle presentaties, inclusief een kort verslag en video, staan online op de blog van IMPACT.

De afsluitende conferentie van het IMPACT-project zal plaatsvinden op 24 en 25 oktober 2011 in The British Library in Londen. <

Meer weten?

- > website: www.impact-project.eu
- > helpdesk: www.impact-project.eu/helpdesk
- > blog: impactocr.wordpress.com. Hier staan ook de verslagen (in het Nederlands) van de demodag op 16 februari jl.
- > filmpjes op Youtube: www.youtube.com/user/theimpactproject
- > Twitter: twitter.com/impactocr
- > LinkedIn-groep 'IMPACT Improving Access to Text': www.linkedin.com/groupRegistration?gid=130648

'Ruil het vakpessimisme in voor visie en energie'

John Mackenzie Owen, hoogleraar informatiewetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, ontvouwde in het vorige nummer van InformatieProfessional zijn visie op de toekomst van bibliotheken aan universiteiten en hogescholen. In de huidige situatie ziet hij veel overbodigs. Een instituutsgebonden bibliotheek gaat uit van verouderde concepten over de toegankelijkheid van informatie en het informatiegedrag van de gebruikers. Kijkend naar de studenten moet je tot de conclusie komen dat veel van wat er in bibliotheken gebeurt hopeloos ouderwets is. Nieuwe concepten als 'bibliotheek 2.0' vindt Mackenzie Owen 'curieus': 'Buiten de bibliotheek bestaat al lang een bibliotheek 2.0. Die heet "het web".' Hij prijst de bibliotheken die hun website in de loop der jaren hebben uitgebouwd tot een virtuele bibliotheek. Maar eigenlijk zouden deze lokale initiatieven moeten worden gebundeld in één nationale onderwijsbibliotheek. Voordat Google de hele handel overneemt. De redactie verzamelde een aantal reacties uit universiteits- en hogeschoolbibliotheken.

Verhagen: ... dit ruikt naar collectivisme

John Mackenzie Owen zegt, zoals we van hem gewend zijn, weer veel verstandige dingen over de bibliotheek. En zoals we ook van hem gewend zijn, overdrijft hij hier en daar een beetje. Intrigerend vind ik zijn analyse van de bibliotheek als systeem voor kennis delen. Eigenlijk ligt dat voor de hand maar je leest er niet vaak over. Maar voor het overige lijkt hij een beetje tegen windmolens te vechten. Vluchten bibliotheken nu echt in nostalgie, hoop, hartstocht en verwachtingen? De bibliotheek waaraan Mackenzie Owen zijn visie toetst, is mij toevallig ook goed bekend, en wijkt overigens niet veel af van heel veel universiteitsbibliotheken, niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland. Mackenzie Owen spreekt hierbij van een Kostbare, een Digitale en een Overbodige Bibliotheek. De *Kostbare Bibliotheek*, bij ons Bibliotheek Bijzondere Collecties geheten, die is er al en die moet er ook volgens Mac-

kenzie Owen blijven. Wel moet daar nog veel meer van gedigitaliseerd en ontsloten worden. De *Digitale Bibliotheek* is door al die nostalgische bibliotheken in de afgelopen vijftien jaar uit de grond gestampt, met inhoud (content) en diensten (services) en al. Als onderwijs en onderzoek ergens baat bij hebben gehad, dan is het wel hierbij, zoals ook Mackenzie Owen constateert. In plaats van de *Overbodige Bibliotheek* zie ik een *Broodnodige Bibliotheek* en een *Hoognodige Bibliotheek*. Op het moment dat ik dit schrijf, is de UB aan het Singel in Amsterdam tot de laatste plaats bezet door studenten die zich voorbereiden op tentamens. Dat gebruik heeft weinig van doen met 'de bibliotheek' als verzamelplaats van informatie. Maar *who cares?* De *Hoognodige Bibliotheek* ten slotte is de bibliotheek van gedrukte werken uit de twintigste eeuw. Ook zonder nostalgie (maar misschien wel met een beetje harts-

tocht) lijkt het me niet verstandig om die bibliotheek door de papierversnipperaars te halen. Zorgvuldige selectie kan ons helpen onnodig gebruik van ruimte en geld te voorkomen, zonder dingen te doen waar we later spijt van krijgen. Ten slotte Mackenzie Owens stokpaard, de Nederlandse Bibliotheek voor het Onderwijs. Dat ruikt wat mij betreft onverantwoord sterk naar collectivisme. John, zo zit de wereld niet in elkaar, dat weet je toch wel? De verschillende 'zuilen' in bibliotheekland, zoals UKB, VOB en SHB, doen het overigens, mede dankzij instellingen als SURF en SURFdiensten, in dit opzicht helemaal niet zo slecht. Laat ze lekker samenwerken waar ze daar heil in zien, en laat ze vooral hun eigen weg gaan waar ze denken dat dit beter, doeltreffender, gemakkelijker en goedkoper is...

Nol Verhagen is bibliothecaris van de Universiteit van Amsterdam

Bosman: ... oplossing van gisteren voor de problemen van vandaag

Mackenzie Owen heeft een belangrijk stuk geschreven en ik deel de grote lijn van zijn analyse. Natuurlijk is het generaliserend, zowel wat betreft de toestand van bibliotheken als wat betreft de vermeende voorkeuren en werkwijzen van 'gebruikers'. Veel van de gewenste veranderingen zijn al gaande, zoals landelijke licenties en een verschuiving van collectioneren naar slim presenteren, koppelen en verrijken. Maar toegegeven: deze gaan niet hard genoeg en ontberen een samenhangende visie. Mackenzie Owens beeld van de student die met een klein beetje hulp in het ontwikkelen van kennisnetwerken z'n weg wel vindt, is wel overdreven. Wie zich in de 'moderne media' begeeft, weet dat de informatiedynamiek daar net zo vaak leidt tot het rondzingen van steeds maar dezelfde inzichten en (makkelijke) verwijzingen als tot het delen van nieuwe en originele inzichten en bronnen. En overigens bloggen en twitteren studenten minder dan informatiespecialisten. Diezelfde studenten worden geconfronteerd met een informatielandschap dat nog nooit zo complex is geweest. Iemand die daar op basis van

grondige kennis van wat die student of onderzoeker doet en nodig heeft, kan adviseren bij het schiften en prioriteren van bronnen en zoeksystemen blijft nodig. Want technologie kan zoeksystemen wel beter maken, de markt maakt deze tegelijkertijd ook weer onoverzichtelijker en soms onbetrouwbaarder. Maar Mackenzie Owens belangrijkste punt, dat de bibliotheek deels verdwijnt, deels museum wordt en deels centraal kan, roept ook vragen op: waarom zou je niet de complete universiteiten waar de bibliotheken deel van uitmaken samenvoegen in een Universiteit van Nederland, in schaal vergelijkbaar met de University of California? Als je dat niet wilt, blijft de vraag welke bibliotheekfuncties je lokaal houdt. Ik hoop trouwens wel dat Mackenzie Owen in die nationale bibliotheek het monster van bureaucratie, onbereikbaarheid en duurbetaalde managementlagen buiten de deur kan houden. Toch is de sterfhuisplus-constructie van Mackenzie Owen een oplossing van gisteren voor de problemen van vandaag. Ik lees niet waar de wetenschap heengaat en

wat de studentennoden van morgen zijn. Wat is er straks nodig als het wetenschappelijk artikel een achterhaalde communicatievorm is, dure uitgeversintermediatie is uitgebannen, maar het internet wel Facebook heet? De kans is groot dat er dan in universiteiten behoefte is aan een *safe haven*: een veilige plaats voor je privacy, documenten, data en zelfs voor je concentratie. Een afdeling die zorgt voor ideale werkomgevingen zonder de ruis der commercie en pseudowetenschap. Daarnaast een afdeling die zorgt voor lokale deelname in internationale systemen voor publicatie, opslag, certificering en beoordeling van producten van en voor studenten en onderzoekers, met zoeksystemen waarvan de algoritmes voor relevantieordening niet wemelen van de dollartekens. En ten slotte een afdeling die adviseert bij en opleidt in de rondgang van wetenschappelijke informatie. Het zal heel anders zijn dan nu, maar die drie afdelingen: ach, noem het de bibliotheek.

Jeroen Bosman is vakspecialist Geowetenschappen bij de bibliotheek van de Universiteit Utrecht >

Goris: ... grotere kansen dan ooit tevoren

De wereld van bibliotheken lijkt zich in een crisis te bevinden door digitalisering en de opkomst van sociale media. Mackenzie Owen gaat naar mijn mening te veel uit van de traditionele bibliotheek. Die bestaat niet meer. Bibliotheken hebben zich ontwikkeld tot veel meer omvattende, moderne organisaties. Voor de rol van de bibliotheek voor studenten verwijst ik naar het artikel 'De UB als Learning Space' van Gaby Lutgens en mij vorig jaar in *InformatieProfessional* nr. 11/12. De rol van de bibliotheek voor onderzoek laat Mackenzie Owen volledig buiten beschouwing. Samenwerking op grote schaal, waarvoor hij pleit, is een must. Sommige traditionele functies zullen in de komende jaren

ook steeds meer verdwijnen. Maar wat doen bibliotheken dan wel? Een greep. Ze publiceren in Open Access. Hun repositories dragen bij aan grotere zichtbaarheid en vrije toegankelijkheid van publicaties. De artikelen zijn auteursversies van gepubliceerde artikelen in gepeerreviewde tijdschriften en hebben daarmee een kwaliteitstoets doorstaan. Daarnaast brengen bibliotheken een scala aan informatievaardigheidstrainingen, waaronder internet research en het gebruik van sociale media in kennisdeling. Er worden datacentra ingericht met een breed scala aan financiële en sociaalwetenschappelijke data die niet op Internet te vinden zijn. Sommige bibliotheken houden zich bezig met het meten van de wetenschappelijke en maatschappelijke

impact van onderzoek. Ook zijn er bibliotheken die helpen bij het inrichten van Virtuele Onderzoeksomgevingen waarin de wetenschappelijke staf over de grenzen kan samenwerken aan bijvoorbeeld projecten, publicaties, dataverzamelingen. Bij al deze ontwikkelingen staat de bibliotheek dicht bij de gebruiker dan ooit. Het beeld dat Mackenzie Owen schetst lijkt mij te pessimistisch. De bibliotheek heeft grotere kansen een inhoudelijke rol te vervullen in de ondersteuning van onderwijs en onderzoek dan ooit tevoren.

Gert Goris is adjunct-directeur en hoofd van de afdeling wetenschappelijke informatiediensten van de bibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Companjen: ... een prima antwoord op schaarse middelen

Inhoud geven aan een collectieve digitale bibliotheek, maar dan een echte, is een prima gedachte. Het idee om dat te doen voor het hbo is al eens eerder geventileerd. Voor een dergelijk omvangrijk concept met ingrijpende financiële en organisatorische implicaties moet de tijd rijp zijn. In alle sombere verhalen over de toekomst van de bibliotheek hoor ik nooit iets over de bedrijfseconomische grondslag van het succes van de bibliotheekformule. De bibliotheek was het passende antwoord op schaarse informatie en hoge kosten. Inmiddels is de informatie een stuk minder schaars dan in de tijd van de Sumeriërs met hun kleitabletten en is het voor multinationals niet interessant meer om tijdschriften in enkelvoud fysiek beschikbaar te stellen. Dus exit bedrijfsbibliotheken. De overheid loopt enige decennia achter maar volgt uiteindelijk hetzelfde traject. De bibliotheek is facilitair, inclusief persoonlijke bediening voor klanten die moeite hebben te vinden wat zij zoeken.

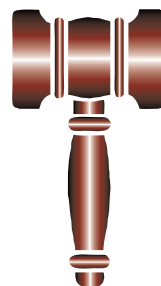
Ik kan Mackenzie Owen geruststellen, die laatste functie is nog springlevend, met name in het onderwijs. Leerlingen en studenten zijn, tegen de stelling van Mackenzie Owen, gemiddeld genomen onhandig in het vinden, beoordelen en verwerken van informatie. En met het groeien van de informatiemassa en de variëteit aan media neemt dit probleem alleen maar toe. Zie hoe gerespecteerde journalisten in actualiteitenrubrieken vertwijfeld roepen en nog vaker denken: wat moet ik met al die tegenstrijdige informatie uit de veelheid van media? Mogelijk werkt Mackenzie Owen in zijn segment van het wo met andere studenten, die alles op een rijtje hebben. In het hbo is de situatie alom te constateren dat studenten wegwijzers nodig hebben in de informatiejungle. De informatie-adviseur heeft een gouden toekomst. Die digitale bibliotheek voor het hoger onderwijs, en begin maar met het hbo, is een prima antwoord op schaarste aan middelen. Waarom zou elke instelling voor

zichzelf een voorziening creëren, die op voorhand als niet afdoende gekwalificeerd kan worden? Nu al is te zien hoe moeilijk de lectoraten te bedienen zijn met passende informatievoorzieningen zonder de strenge licentievoorzieningen van uitgeverij te schenden. Afgezien van de multiplicatie van inspanningen van instellingen, die daar niet of nauwelijks toe geëquipeerd zijn, is het aanbod van informatiebronnen niet te behappen met de budgetten die hogescholen hiervoor beschikbaar stellen. Zeker als hogescholen inhoud gaan geven aan de onderzoeksopdracht die aan hen gesteld wordt, zal de klant niet adequaat bediend kunnen worden, met alle gevolgen van dien voor de kwaliteit van dat onderzoek. Dus ruil het vakpessimisme in voor visie en energie om een nieuwe technische en bestuurlijke uitdaging aan te gaan!

Jan Companjen is bibliothecaris van De Haagse Hogeschool

<

Waarom zou ik eigenlijk de privacywetgeving naleven?

Theo Bosboom

Hoewel ik er nooit onderzoek naar heb gedaan, heb ik het sterke vermoeden dat veel bedrijven en instellingen in Nederland niet volledig aan de privacywetgeving voldoen. Dit leid ik bijvoorbeeld af uit de vele schendingen die je zonder veel moeite bij wat surfen op internet kunt aantreffen. Ook het feit dat wij – ruim tien jaar na de inwerkingtreding van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) – van cliënten nog altijd regelmatig zeer basale vragen krijgen over de uitleg en reikwijdte van de privacywetgeving, bevestigt mijn idee dat de wet nog altijd onbekend en onbemand is. Ten slotte kun je in de media regelmatig berichten lezen waaruit blijkt dat de wet niet goed wordt nageleefd.

De vraag is waar dit aan ligt. De complexiteit van de regelgeving zal hier mogelijk een rol spelen. Keer op keer blijkt ons weer dat de privacywetgeving soms lastig te doorgronden is, zeker voor niet-juristen. Ook is de reikwijdte van de Wbp heel groot, onder andere door ruime definities van de kernbegrippen ‘persoonsgegevens’ en ‘verwerking’. Dit betekent dat iedere organisatie al snel te maken krijgt met de Wbp. Daar komt bij dat het niet strikt naleven van deze wet in de praktijk niet per se tot negatieve gevolgen hoeft te leiden. Ik acht het goed mogelijk dat sommige bedrijven

en instellingen al tien jaar de Wbp op grote schaal schenden, misschien zelfs wel volledig onbewust, zonder dat er een haan naar kraait.

Dat privacyschendingen vaak zonder gevolgen blijven, is deels te wijten aan het feit dat de betrokkenen vaak geen weet hebben van de schending. En als ze er al weet van hebben, hebben ze niet vaak de neiging om daar bezwaar tegen te maken, laat staan om verdergaande maatregelen te treffen. Het blijft mij verbazen dat de gemiddelde burger ogenschijnlijk zonder enige moeite allerlei persoonlijke informatie prijsgeeft in ruil voor een gratis gadget en zelden actie onderneemt als zijn privacy geschonden wordt. Daar komt bij dat de wet zelf geen afschrikwekkende sancties kent, terwijl de pakkans bij overtredingen ook nog eens bijzonder laag is. Het College Bescherming Persoonsgegevens heeft maar een beperkt apparaat om de naleving van de wet te controleren en beschikt bovendien niet over effectieve mogelijkheden om overtreeders aan te pakken. Waar de meeste grote ondernemingen een uitgebreid draaiboek hebben klaarliggen voor invallen van de NMa (de Nederlandse Mededingingsautoriteit), is men op de komst van het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP) totaal niet voorbereid.

En waarom zou men zich daar ook druk om maken? De maximale boete die het CBP kan opleggen is 4.500 euro en die geldt dan ook nog maar voor een beperkt aantal overtredingen. Een last onder dwangsom is de zwaarste sanctie, maar die wordt alleen opgelegd als het CBP vreest dat er anders niet aan een uitspraak wordt voldaan. In de regel wordt bij een geconstateerde schending eerst verzocht om de noodzakelijke aanpassingen door te voeren om de schending op te heffen. Zie bijvoorbeeld de brief van het CBP van 7 januari 2009 inzake het Gelders Archief, dat volgens het CBP in strijd met de wet heeft gehandeld door aan bezoekers het burgerservicenummer te vragen (gepubliceerd op tinyurl.com/43es6bg). Het Gelders Archief wordt verzocht om de regeling aan te passen en om binnen drie weken kenbaar te maken welke maatregelen hiertoe genomen zullen worden.

Waarom zou je dan toch (direct) aan de privacyregels voldoen?

Een simpel antwoord is natuurlijk dat iedereen geacht wordt de wet na te leven. Daarnaast is het voor bedrijven en instellingen onprofessioneel om de wet niet te kennen en niet goed na te leven en kan dit forse reputatieschade opleveren. Tegenwoordig hebben we daar een mooi begrip voor, te weten compliance. Met name door de beursschandalen in de Verenigde Staten, heeft dit begrip nieuwe aandacht gekregen en is het belang dat er aan wordt gehecht weer sterk toegenomen. Mijns inziens zou het naleven van de privacywet hier ook onder moeten vallen. Desalniettemin juich ik de plannen van het vorige kabinet toe om te voorzien in strengere sancties op de niet-naleving van de privacywetgeving. Een dergelijke wetswijziging zou waarschijnlijk leiden tot hernieuwde aandacht voor de bescherming van de privacy en hopelijk ook tot een betere naleving van de wet. Ik ben heel benieuwd of het nieuwe kabinet de plannen overneemt en gaat doorvoeren.

Overigens is er op de website van het CBP een uitgebreide handleiding te vinden over het verwerken van persoonsgegevens, zie www.cbweb.nl. Ook wijs ik u graag op de gratis online privacycheck die mijn collega-columnist Mark Jansen heeft ontwikkeld en die te vinden is op www.dirkzwagerieit.nl/privacycheck/. <

Theo Bosboom is advocaat en partner IT-recht & Intellectuele Eigendom bij Dirkzwager advocaten & notarissen.

Vragen?

Heeft u een vraag over de mogelijkheden en beperkingen binnen het IT-recht? Stuur uw vraag naar redactie@informatieprofessional.nl en mogelijk treft u het antwoord in de eerstvolgende aflevering aan.

'Ik houd het kind altijd voor ogen'

Willy Blom werkt als domeinspecialist Senior bij de Bibliotheek Rivierenland (Tiel en omgeving) en is betrokken bij projecten voor 0- tot 18-jarigen. Veel beleidsmatig en projectmatig werk, waarbij ze het kind altijd voor ogen houdt, maar in de dagelijkse praktijk niet veel meer tegenkomt. Met haar voorbereidende werk ondersteunt ze de collega's die wel in nauw contact staan met de jonge doelgroep. Een verslag van een week die haar vooral langs gemeentehuizen en scholen voert.

Willy Blom

dinsdag
15 maart

Deze morgen staan de Brede School-ontwikkelingen in Culmborg op de agenda. Ik heb een afspraak met twee vertegenwoordigers van het centrum voor de kunsten De Plantage en het Museum Elisabeth Weeshuis. Het is altijd leuk om met culturele partners te spreken. Allemaal zijn we vanuit onze eigen invalshoek met cultuur bezig en op zoek naar de juiste dienstverlening voor de Brede School. Al pratende merken we dat wij tegen dezelfde – vooral organisatorische – problemen aanlopen. Dat kunnen delen is altijd fijn. Met het Elisabeth Weeshuis spreek ik ook nog snel de ontwikkelingen voor de Kinderboekenweek 2011 door. 's Middags rijd ik naar Leerdam waar de bovenschoolse directeur van het christelijk

maandag
14 maart

Deze week begint met het zogenaamde bio-overleg, bibliotheek-inhoudelijk overleg met de bibliothecarissen, medewerkers Informatie en Advies, regiomanagers en domeinspecialisten van de Afdeling Producten en Diensten van Bibliotheek Rivierenland. We zijn met collega's uit veertien verschillende vestigingen van de elf gemeenten in Rivierenland. Zo'n collegiale ontmoeting op maandagmorgen is altijd leuk en bij de koffie worden de laatste nieuwtjes uitgewisseld. Samen willen we een platform creëren voor inhoudelijk bibliotheekwerk. In de vestigingen en drie bibliobussen vindt het contact plaats met de individuele gebruikers. Maar Bibliotheek Rivierenland heeft nog meer te bieden. We steken veel tijd en energie in projec-

ten, zoals het literatuurfestival *Op sterk water* in de Boekenweek. Prominente schrijvers als Kader Abdollah en Arthur Japin bezoeken Rivierenland en treden op in verschillende verrassende locaties. Een belangrijk agendapunt op het bio is projectmatig werken, waarbinnen communicatie een van de belangrijkste aandachtspunten blijkt te zijn om een project te laten slagen. We stellen vast dat dit relatief snel misgaat, vooral bij de overdracht van een project naar medewerkers in de vestigingen. Want zij zijn vaak niet bij de voorbereiding betrokken en voelen zich minder eigenaar van zo'n project. Na het overleg spreek ik kort met de directeur-bestuurder, Marianne Bakker, en de regiomanager, Lidy Vos, over de in-

zet van een extern bureau om een collega te begeleiden in haar opleiding tot Mediacoach. Ook willen we het bureau de opdracht geven beleid te ontwikkelen voor 'Mediawijsheid'. Van Mediawijsheid ga ik naar De Doorgaande Leeslijn, een provinciaal project opgezet door de Samenwerkende Gelderse Bibliotheken. Ingrid Bon, de provinciale coördinator van Biblionservice Gelderland, en ik ontwikkelden een matrix gebaseerd op het rapport van de Stichting Lezen. Met deze matrix kunnen bibliotheken nagaan waar de hiaten zitten in het aanbieden van een doorgaande leeslijn (van 0-18 jaar). Tien Gelderse bibliotheken doen eraan mee en vandaag bespreek ik mijn eigen organisatie de analyse. Voor de doelgroep 0-12 jaar hebben we

een redelijke lijn, maar aan de groep 12-18 jaar moeten we meer aandacht besteden. Vervolgens snel in de auto. Ik laat mijn werkplek in Tiel achter en ga naar het gemeentehuis in Kerkdriel, waar ik met de regiomanager het plan van aanpak voor Boekenpret in de kern Velddriel bespreek. De gemeente wil graag een subsidieaanvraag opstellen voor de inzet van Boekenpret. Dat is een methode om jonge kinderen en hun ouders te laten ontdekken dat je veel plezier kunt beleven aan voorlezen. Helaas is in de gemeente Maasdriel veel politieke onrust en wordt het college van BenW in de dagen erna naar huis gestuurd. Toch gaan wij ervan uit dat wij door kunnen met Boekenpret in deze taalarme gemeente waar geen sprake is van een leestradiatie.<

onderwijs in de gemeente Lingewaal kantoor houdt. In Lingewaal, aan de westkant van ons werkgebied, rijdt alleen een bibliobus. Wij constateren dat de scholen in Lingewaal nauwelijks producten en diensten afnemen van de bibliotheek en wij zijn op zoek naar de reden. Is het aanbod onbekend, hebben wij als bibliotheek te weinig smoel of is het nog wat anders?

We hebben een prettig gesprek en nadat ik verteld heb over ons aanbod voor scholen, verbaast de directeur zich over het feit dat zijn scholen dat niet afnemen. Hij zegt: 'De producten hebben kwalite

it en zijn een meerwaarde voor de scholen die taal als speerpunt hebben gekozen. Het aanbod van de bibliotheek is niet duur en ziet er verzorgd uit.' Een betere PR kunnen wij ons niet wensen! Hij zal het in het directieoverleg bespreken. Daarna rijd ik langs de Lingewaal terug naar huis, de bloesem in de fruitbomen begint te ontkiemen, er wacht ons de komende weken weer veel natuurpracht in de Betuwe, en veel toeristen die dit komen bekijken. Thuis klets ik aan de keukentafel even bij met twee van mijn drie dochters, lees nog wat mail en bereid mij voor op de dag van morgen. <

woensdag 16 maart

's Morgens een overleg met mijn afdeling. We bespreken de gevolgen die invoering van zelfservice meebrengt én over de gemeente Buren. Die stapt namelijk uit de basisbibliotheek, waardoor de bibliobus zal verdwijnen. Daarmee komt er ook een einde aan onze dienstverlening aan peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en basisscholen daar. Gelukkig is dit de enige van de gemeenten die de samenwerking met ons opzegt en tot nu toe ook de enige in Nederland die bibliotheekwerk voor de burgers niet meer subsidieert. Na de lunch spreek ik een orthopedagoog van de schooladviesdienst. We verkennen de mogelijkheden om samen te werken

bij de voorlichting aan ouders over dyslexie. Misschien kunnen de Makkelijk Lezen Pleinen in de bibliotheken hier een bijdrage aan leveren. Dit lijkt een kansrijk idee.

Daarna met twee collega's besproken hoe we met het thema voor het Kinderboekenweekproject 2011 aan de slag gaan. We hopen met ons aanbod ruim 12.000 kinderen te bereiken. Van eerdere Kinderboekenweekedities hebben we geleerd dat schrijversbezoeken leesbevorderend werken. Helaas moeten we het dit jaar met een kleiner budget doen, waardoor theatervoorstellingen en de samenwerking met musea vervallen. <

donderdag 17 maart

Een mooie dag. Afgelopen najaar hebben we met de gemeente Tiel overlegd om geld te besteden aan combinatiefuncties op scholen. Daar hebben we heel veel werk in gestoken, maar we zien onze inzet beloond: alle 22 Tielse scholen willen zo'n combinatiefunctionaris, een lees/mediacoach uit de bibliotheek! Na afloop rennen mijn collega en ik nog net niet het Stadskantoor uit om het goede nieuws aan onze managers te vertellen. We glimmen van trots.

We gaan op alle scholen in Tiel lesgeven in leesbevordering en mediawijsheid. Dit 'groene licht' betekent dat we in korte tijd nog veel moeten doen: gesprekken met de scholen, jaarplannen schrijven... En op zoek naar een nieuwe collega! <

WILLY BLOM

14-18.03.2011

vrijdag 18 maart

Nog een halve dag en dan is deze overvolle werkweek met afspraken voorbij. Mijn functie als domeinspecialist Senior bestaat uit veel beleidsmatig en projectmatig werk waarbij ik het kind altijd voor ogen houd, maar in de dagelijkse praktijk niet veel meer

tegenkom. Is dat erg? Ik probeer altijd goed te luisteren naar de collega's die dat juist wel doen in onze organisatie en ik hoop dat mijn werk hen ondersteunt zodat veel kinderen in aanraking komen met boeken en media. Of het nu een boekstartbaby is

of een puber, de openbare bibliotheek is voor kinderen nog steeds de schatkist vol verhalen die meer dan de moeite waard is om te ontdekken. Hoe? Door zelf geïnspireerd te zijn door al het moois wat de jeugdliteratuur te bieden heeft en door de juiste

producten en diensten te zoeken en te ontwikkelen die passen bij de leeftijd van het kind/de jongere en door te geloven in de enorme maatschappelijke waarde die de openbare bibliotheek heeft in onze samenleving voor jong en oud. <

DDI 3 en de levenscyclus van onderzoeksdata

Metadata zijn essentieel voor vindbaarheid, toegankelijkheid en interpreteerbaarheid van onderzoeksdata. DDI (Data Documentation Initiative) is een standaard hiervoor. Rob Grim gaat in op kenmerken en belang van de huidige versie DDI 3 en kijkt hoe en waar die wordt toegepast.

Rob Grim

DDI 3 is volgens kenners de meest uitgebreide en complexe standaard voor het beschrijven en ontsluiten van onderzoeksdata. Niet eerder heeft een standaard voor zoveel beroering gezorgd bij data-archieven. De complexiteit van DDI 3 schrikt af, maar de uitgebreidheid van de standaard biedt ook ongekende mogelijkheden voor databeheer bij datacentra, data-archieven en statistische bureaus. Het is steevast de keuze van experts en ontwikkelaars die betrokken zijn bij archivering, beheer en productie van onderzoeksdata in de sociale wetenschappen. DDI 3 is een open-datastandaard, wat inhoudt dat alle specificaties en documentatie vrij verkrijgbaar zijn. De DDI-gemeenschap spant zich bovendien in om toepassingen en tools vrij beschikbaar te stellen voor hergebruik [1, 2].

Geschiedenis

De geschiedenis van het Data Documentation Initiative (DDI) gaat terug tot 1995. Zij begint bij het ICPSR (Interuniversity Consortium for Political and Social Research), een vooraanstaand Amerikaans data-archief voor de sociale wetenschappen [1, 3]. De initiatiefnemers stelden zich destijds als doel om een standaard te ontwikkelen

die de gebruikelijke, maar in de praktijk onhandelbare, Osiris-codeboeken zou kunnen vervangen. DDI zou de inhoud en de structuur van *alle* metadata moeten vastleggen die nodig zijn om empirisch onderzoek in de sociale wetenschappen te kunnen beschrijven, zonder informatieverlies.

De eerste poging om deze ambitie te verwezenlijken met DDI 1 werd ingezet met SGML en gebruik van DTD's. Al snel werd echter duidelijk dat het datamodel te grof was en de onderliggende technische specificaties onvoldoende om studies adequaat te kunnen documenteren.

In 2003 is overgegaan op XML-schema, waarmee een deel van de technische problemen werd ondervangen. Het datamodel bleef in de versie van DDI 2 echter ongewijzigd en kende alleen een uitbreiding voor het documenteren van tabellen.

Met DDI 3 is de standaard fundamenteel herschreven. Het belangrijkste kenmerk van deze derde versie is wel dat nu de levenscyclus van informatie centraal staat. De uitspraak 'Informatie is de infrastructuur' van John Wood, voorzitter van de Europese regiegroep voor de data-infrastructuur voor wetenschap en techniek, is DDI 3 dan ook op het lijf geschreven.

Levenscyclus van data

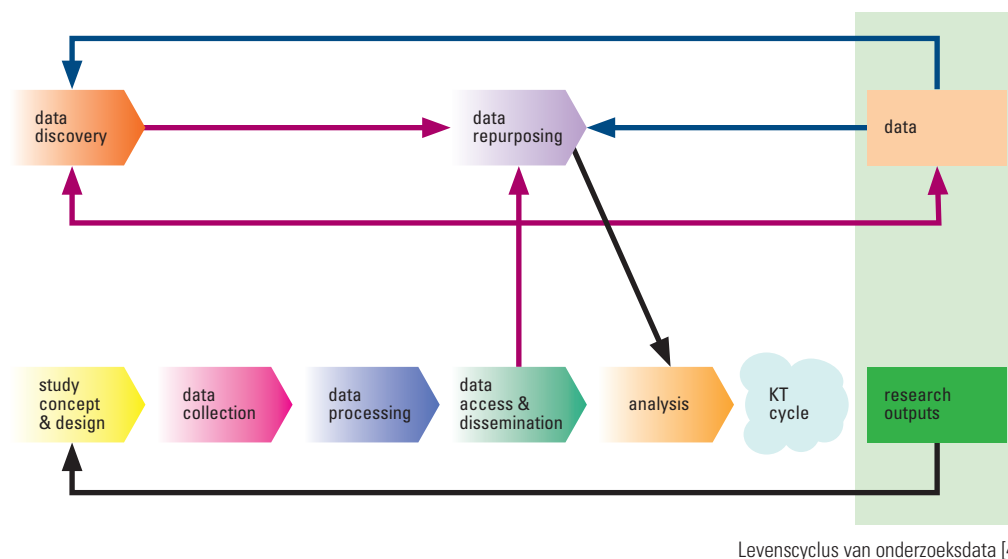
DDI 3 is zo opgezet dat elke fase en gebeurtenis in het digitale leven van een data-element kan worden vastgelegd en hergebruikt. DDI 3 is daarnaast ook te gebruiken om relaties tussen databestanden, variabelen, vragenbanken en andere bronnen te beheren. De kern van databeheer met DDI bestaat uit een combinatie van identificatie, versiebeheer en onderhoud van (digitale) 'objecten' zoals een databestand of vragenlijst.

DDI 3 maakt hierbij gebruik van de ervaring die in de laatste twintig jaar bij statistische bureaus zoals het CBS is opgedaan met de productie van statistische gegevens. Statistische bureaus hebben altijd al een grote verantwoordelijkheid voor het aanleveren van cijfers die *moeten* kloppen. Documentatie van elke stap die nodig is om het werkloosheidspercentage of het bruto binnenlands product te kunnen berekenen, is hierbij een vereiste.

Voor een data-archief is het eveneens van belang om de herkomst en geschiedenis van een mening over een langere periode te kunnen vastleggen en gebruikers in staat te stellen om zelf op onderzoek uit te gaan. Maar data-archieven hebben ook methodologische vra-

gen, bijvoorbeeld over hoe historische gegevens te documenteren die in de tijd niet goed vergelijkbaar zijn en alleen met veel uitleg nog bruikbaar zijn voor onderzoek. Het systematisch vastleggen van alles wat maar relevant zou kunnen zijn voor historisch of vergelijkend onderzoek, was dan ook een van de eisen bij het ontwerp van DDI 3.

De afgebeelde figuur laat zien dat informatie over onderzoeksdata in de praktijk vaak verdeeld is in brokstukken en onlosmakelijk is verbonden met de data-infrastructuur. Elk onderzoek begint met een idee voor een studie waarbij het nodig kan zijn om data te verzamelen (*study concept*). Vervolgens worden dan de data verzameld (*data collection*), verwerkt (*data processing*), beschikbaar gesteld (*dissemination*), of wordt toegang verleend tot data bij een data-archief (*data access*), waarna data geanalyseerd (*analysis*) kunnen worden. De resultaten van de data-analyse worden dan bijvoorbeeld verwerkt in een publicatie (KT staat voor kennisoverdracht) in een tijdschrift (*research output*). Maar een onderzoeker kan ook op zoek gaan naar data (*discovery*) en gebruik maken van een bestaande dataverzameling (*re-*

Levenscyclus van onderzoeksdata [4]

purposing) of data gebruiken die geen relatie hebben met een voorgaande studie. Een voorbeeld van dit laatste is het gebruik van zoektermen als voorspeller van economisch gedrag [5]. Nu we de levenscyclus van onderzoeksdata helder hebben, kunnen we wat dieper ingaan op de inhoud van DDI 3.

Kenmerken en architectuur

De belangrijkste eisen die aan het ontwerp van DDI 3 gesteld werden zijn: ondersteuning van computergestuurde enquêtes, panelonderzoek, tijdreeksen, geografische toepassingen, webservices, harmonisatie van databronnen en complexe bestandsstructuren. Een voorbeeld van dit laatste is een samengesteld bestand waarin het gedrag van bijvoorbeeld huishoudens en personen over een periode van tien jaar uit verschillende databronnen is vastgelegd. DDI 3 kent hiervoor een modulaire opzet met onderliggende schema's. Er zijn bijvoorbeeld schema's voor het vastleggen van concepten, steekproefkenmerken, vragen, de route door een vragenlijst, antwoordcategorieën en classificaties (bijvoorbeeld voor het coderen van beroepen en opleidingen). Van belang hierbij is dat elke or-

ganisatie een schema op maat kan maken. Schema's kunnen daarna worden samengevoegd tot een functionele module die bijvoorbeeld alle methodologisch vergelijkbare studies die over een bepaald onderwerp zijn uitgevoerd bij elkaar brengt. Een ander belangrijk kenmerk van DDI 3 is dat de onderlinge samenhang binnen en tussen bestanden kan worden vastgelegd zonder ook maar iets aan te passen in de bestanden (*metamodel*). Omdat DDI ook ondersteuning biedt voor *registries* en webservices, kan een trusted network van wereldwijde datadiensten worden opgezet, zoals dat al gebeurt met SDMX* voor de uitwisseling van internationale statistieken [6].

Toepassingen

DDI 3 wordt onder meer gebruikt door CentERdata voor archivering en informatievoorziening over de databestanden [7]. Het data-archief van CentERdata biedt tal van mogelijkheden om door de data te grasduinen doordat studies, verwante studies, concepten, vraagstellingen en variabelen onderling gekoppeld zijn. Al deze koppelingen zijn noodzakelijk om de onderzoeksdata echt toegankelijk te maken. De metadata van de studies

worden daarbij zoveel mogelijk vastgelegd op het moment dat data verzameld worden (bijvoorbeeld bij afname van een vragenlijst).

Tilburg University gebruikt DDI 3 om onderzoek van de European Values Study (EVS) te documenteren [8-9]. EVS is een longitudinale studie naar normen en waarden en gedrag van Europeanen. Sinds 1981 wordt om de negen jaar in een groot aantal Europese landen gevraagd hoe burgers denken over religie, werk, familie, politiek en ontwikkelingen in de maatschappij. Doel van het onderzoek is de sociale veranderingen in Europa te volgen over een lange periode en de landen ook onderling te vergelijken op normen en waarden. Een overweging om met DDI 3 te werken is dat ook de concepten die onderzoekers in hun publicaties gebruiken, systematisch en samenhangend kunnen worden gedocumenteerd. Zo kan Tilburg University uitgebreide en gedetailleerde informatie over databestanden en data-items aan publicaties koppelen [9, 10]. Het toevoegen van de concepten en andere metadata is belegd binnen de onderzoeksgroepen.

Naast DDI 3-toepassingen zijn ook nog andere versies van DDI in gebruik, zoals bij de DANS

EASY Online Analysis Tool, en bij het Dataverse Network [11, 12] dat momenteel bij verschillende Nederlandse universiteiten wordt getoetst voor het opzetten van datacatalogi. Geïnteresseerden die zelf kennis willen maken met DDI 3, kunnen bij Algenta een gratis tool downloaden [13]. <

* SDMX: Statistical Data and Metadata eXchange. Meer over SDMX in het volgende nummer van InformatieProfessional.

Rob Grim is research-dataspecialist/e-sciencecoördinator bij Tilburg University en executive manager Open Data Foundation (ODaF).

Literatuur

- 1] DDI. *Data Documentation Initiative*. www.ddialliance.org/ddi3.
- 2] ODaF. *Open Data Foundation*. 2010. www.opendatafoundation.org.
- 3] ICPSR. *Interuniversity Consortium for Political and Social Research*. www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/.
- 4] Humphrey, C., *e-Science and the Life Cycle of Research*. 2008, University of Alberta.
- 5] Askitas, N. and K.F. Zimmermann, *Google Econometrics and Unemployment Forecasting*. *Applied Economics Quarterly* 2009. 2(55): p. 107-120.
- 6] SDMX. *Statistical Data and Metadata eXchange*. 2010. sdmx.org.
- 7] CentERdata. *Data Archive Homepage*. www.lissdata.nl/dataarchive.
- 8] EVS. *European Values Study*. www.europeanvaluesstudy.eu.
- 9] Dataplus. *Enhanced Publications Showcase EVS*. evs.place.pukurin.uvt.nl.
- 10] *Economists Online*. 2010. www.economistsonline.org.
- 11] DVN. *IQSS Dataverse Network*. dvn.iq.harvard.edu/dvn.
- 12] DANS. *Easy Online Analysis Tool*. tinyurl.com/6747keo.
- 13] Algenta. *Colectica*. www.colectica.com.

VERSCHENEN

Veel behandelde ideeën in het boek zijn leuk bedacht, maar voordat ze daadwerkelijk gerealiseerd zijn, moet er nog heel wat werk worden verzet.

Augmented reality: een praktische inleiding | Ulco Schuurmans & Renee Schuurmans Van Duuren Media ⇨ 2011 | 264 p. | ISBN 9879059405134 | € 24,95

Hoewel het boek helder van opmaak is en uitnodigt tot bladeren, is het niet een lineair verhaal, maar bestaat het uit veelal losse teksten met vaak dezelfde strekking. Voor de lezer is niet altijd duidelijk of de geschetste voorbeelden ook daadwerkelijk bestaan, of dat het

Het boek mengt zelf ook augmented reality met de inhoud: er staan QR-codes in opgenomen. Achter de codes schuilen meestal powerpointpresentaties van Ulco Schuurmans, die lastig te lezen zijn op een smartphonescherm. Wel staat er een prima tip in het boek om QR-codes te genereren: verkort eerst je url met informatie via goo.gl, plaats dan achter de gegenereerde url de uitgang .qr – en het bekende vierkante blokje verschijnt.

**Wij helpen
bibliotheken
beter worden**

INGRESSUS

www.ingressus.nl

Adlib	36	Ingressus	35
Biblioref	2	Randstad ProBiblio	35
GO opleidingen	40	Thomson Reuters	21

No pictures!

Tot 6 juni

Filmsterren, vorsten en staatshoofden houden evenmin als beruchte criminelen van plotseling opdoemende camera's, wat dikwijls boeiende en soms regelrecht hilarische situaties oplevert. Het Persmuseum stelde een intrigerende selectie samen van dit soort 'heimelijk genomen' foto's. De tentoonstelling *No pictures!* biedt met de speciaal voor deze gelegenheid bijeengebrachte beelden een inspirerende en opmerkelijke blik op het nieuws. Daarnaast tonen de foto's aan dat de inventiviteit van de fotograaf in bijna alle gevallen wint. Alle getoonde beelden zijn afkomstig uit de archieven van Nationaal Archief/collectie Spaarnestad Photo.

Persmuseum, Zeeburgerkade 10, Amsterdam. Geopend: di t/m vr 10-17 uur, zo 12-17 uur.

Amsterdam, stad van foto's

Tot 6 juni

Het Maria Austria Instituut/MAI is 35 jaar in het Stadsarchief Amsterdam gehuisvest. Dat wordt gevierd met de tentoonstelling *Amsterdam, stad van foto's*. Uit de rijke collectie van MAI, die bestaat uit het KLM Fotohistorisch Archief en het werk van vele bekende (Amsterdamse) fotografen, is een selectie van 150 foto's over de hoofdstad gemaakt. De beelden uit de periode 1935 tot en met 2005 tonen zowel een verdwenen als een veranderende, een vermaledijde als een verkwikkende stad. Bij de tentoonstelling is het boek *Wat zie ik? Amsterdam, stad van foto's, 35 jaar MAI* (uitgeverij Voetnoot) verschenen.

Stadsarchief Amsterdam, Vijzelstraat 32, Amsterdam. Geopend: di t/m vr 10-17 uur, za en zo 11-17 uur.

Boek en plaat

Tot 20 juni

Aan de hand van een vijftigtal bijzondere drukken vervaardigd in de Nederlanden, Duitsland, Zwitserland, Frankrijk en Italië gaat de tentoonstelling *Boek en Plaat. Europese boekillustratie ten tijde van Lucas van Leyden* in op de ontwikkelingen van het geïllustreerde boek tijdens de jaren 1490-1540. In deze periode ontwikkelde het gedrukte boek zich tot een volwaardige

Afbeelding uit *Astronomicum Caesareum* (1540) van Petrus Apianus, afkomstig uit het bezit van koning Hendrik VIII van Engeland

Foto: Nationaal Archief/collectie Spaarnestad Photo/United Press/fotograaf onbekend

Bliksemsnel gaan de tassen voor hun gezicht. SS-Obersturmführer Karl Höcker, adjudant van de commandant van Auschwitz (links), en SS-Oberscharführer Bruno Schläge, beide verdachten in de Auschwitz-rechtszaak. Frankfurt, 1962-1963

Fiat 1500 Cabriolet op het Damrak gezien naar het Centraal Station Amsterdam. 1965

vervanger van het handgeschreven boek. Illustraties – toentertijd vrijwel uitsluitend gerealiseerd met behulp van de houtsnede – speelden daarbij een doorslaggevende rol. De boekproductie was bij uitstek internationaal en kunstenaars uit heel Europa, zoals Albrecht Dürer en Lucas van Leyden, leverden hun bijdragen. Het was de tijd waarin een nieuwe beeldtaal zijn intrede deed in de kunst. Maar ook de wetenschap was gebaat bij goede illustraties. Betrouwbare afbeeldingen van bijvoorbeeld planten of een ontleed lichaam maakten de uitwisseling van kennis effectiever. Voorbeelden hiervan zijn te zien op de tentoonstelling. Denk bijvoorbeeld aan geïllustreerde bijbels en devotie teksten, wetenschappelijke werken over het menselijk lichaam en de natuur, militaire verhandelingen en atlanten, historische kronieken, fabels en romans.

De getoonde werken zijn afkomstig uit de collecties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en de Bibliotheca Thysiana. De online catalogus van de tentoonstelling is te zien via tinyurl.com/455apvz.

Lucas van Leyden, de belangrijkste kunstenaar van de Renaissance in de Noordelijke Nederlanden, staat dit voorjaar bovendien centraal in twee tentoonstellingen. Museum De Lakenhal (Leiden) presenteert in samenwerking met het Rijksmuseum Amsterdam een overzichtstentoonstelling van zijn werk en Het Rembrandthuis besteedt in een expositie aandacht aan de beïnvloeding van Rembrandt door het prentwerk van Van Leyden.

Universiteitsbibliotheek Leiden, Witte Singel 27, Leiden. Geopend: ma t/m vr 8.30-24 uur, za 9.30-17 uur, zo 13-22 uur.

PROFESSIONAL IN HET NIEUWS

Wat is born-digital academisch erfgoed?

Dat is een van de lastigste vragen van deze stage. Born-digital wil zeggen dat het materiaal digitaal is ontstaan en niet bedoeld is om een analoge equivalent te hebben. Academisch erfgoed is niet alleen het eindproduct van wetenschappelijk onderzoek, maar kan ook bestaan uit de bronnen gebruikt voor onderzoek, bij- en tussenproducten en de context rond het onderzoek. Daarnaast is academisch erfgoed ook alles wat met de geschiedenis en cultuur van de universiteit te maken heeft. Born-digital academisch erfgoed loopt dus uiteen van digitale hoogleraararchieven, websites, digitale foto's tot digitale manuscripten.

Waarom ben je stage gaan lopen bij het project Born-digital academisch erfgoed van de UB Leiden Bijzondere Collecties?

Ik kon met mijn vooropleiding niet direct doorstromen in de master Culturele Informatiewetenschap (aan de UvA) en volg daarom dit collegejaar de belangrijkste vakken van de bachelor Culturele Informatiewetenschap. Ik ben ook op zoek gegaan naar een stage om ervaring op te doen in het vakgebied. Het leek me altijd al fantastisch om bij de Bijzondere Collecties te werken en kwam uit op de site van de Universiteitsbibliotheek Leiden waar geregeld stageplekken worden aangeboden. Er was een plek bij het project Born-digital academisch erfgoed, dat opgezet zou worden. Ik heb even getwijfeld, omdat ik in eerste instantie zocht naar een onderwerp waarin mijn kennis van mijn vooropleiding Gouden Eeuw en mijn huidige opleiding Culturele Informatiewetenschap gecombineerd werd. Dit onderwerp is echter zo nieuw en interessant en biedt zoveel mogelijkheden dat ik toch gereageerd heb, waar ik nu heel blij mee ben.

Marloes Scholtens (1987) werkt als stagiaire bij het project Born-digital academisch erfgoed van de Bijzondere Collecties bij de Universiteitsbibliotheek Leiden. Zij studeert Culturele Informatiewetenschap aan de UvA.

Wat doe je tijdens je stage?

De commissie Bijzondere Collecties van UKB (het samenwerkingsverband tussen de Nederlandse universiteitsbibliotheken en de KB) heeft een werkgroep aangesteld die de kwestie van born-digital academisch erfgoed in de Bijzondere Collecties gaat aanpakken. Ik doe het verkennende onderzoek voor deze werkgroep en ga na wat dit erfgoed precies inhoudt en welke rol Bijzondere Collecties kunnen spelen in de duurzame toegankelijkheid van dit materiaal. In het kader van deze werkgroep hebben we bij de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Leiden een casestudy gestart naar wat er allemaal komt kijken bij het acquireren, archiveren en ontsluiten van hoogleraararchieven, die tegenwoordig voor het grootste deel uit born-digital materiaal bestaan.

Vergt born-digital erfgoed een andere aanpak dan 'papieren' erfgoed?

Jazeker. Born-digital materiaal wordt in massale aantallen geproduceerd en verspreid op internet, maar kan ook zeer snel weer verdwijnen. Het wordt in tal van formaten geproduceerd, opgemaakt in tal van software, draaiend op verschillende hardware. Veel van dit materiaal heeft een dynamisch karakter (bijvoorbeeld sites) en bereikt niet altijd een definitieve status, waardoor onduidelijk is wat men moet archiveren. Er kan daarnaast vaak ook niet

altijd goed worden afgebakend wat wel en wat niet tot het object behoort.

Waarom heb je gekozen voor de studie Culturele Informatiewetenschap?

Hoewel ik het heel leuk vond om onderzoek te doen tijdens de studie Gouden Eeuw, trok het toegankelijk maken van de informatiebronnen die ik nodig had bij dit onderzoek me meer. Ik vond dat de informatie die ik nodig had voor het schrijven van papers en mijn scriptie niet altijd goed ontsloten was; in ieder geval niet zodanig dat ik die als student snel kon vinden. Deze studie leidt me op tot informatieprofessional, waardoor ik kan bijdragen aan het toegankelijker maken van de bronnen en producten van geesteswetenschappers.

Andere opleidingen?

Ik heb de bachelor Taal- en cultuurstudies gedaan aan de Universiteit Utrecht. Ik volgde de specialisatie kunst, cultuur en geschiedenis van 1450-1750. Tijdens mijn bachelor heb ik ook een half jaar in Groot-Brittannië gestudeerd, aan de University of York. Ik heb hierna gekozen voor de master Gouden Eeuw aan de Universiteit van Amsterdam. Dit is een interdisciplinaire master van de opleidingen Kunstgeschiedenis, Geschiedenis en Nederlandse letterkunde.

De belangrijkste vakbladen?

Voor mijn stageonderzoek lees ik artikelen in de Nederlandse vakbladen

e-data&research en *InformatieProfessional* en verschillende Amerikaanse en Engelse tijdschriften. Geen vakblad, maar wel een belangrijke bron van artikelen voor mijn stageonderzoek zijn de iPres (International Conference on Preservation of Digital Objects) Proceedings. Dit is een jaarlijkse conferentie over de laatste trends, innovaties en initiatieven op het gebied van duurzaam behoud van digitaal cultureel erfgoed.

Wat is je favoriete site of weblog?

Voor mijn stage vind ik het weblog van Inge Angevaere, coördinator van de Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid, een belangrijke bron van informatie. In mijn vrije tijd kijk ik veel op cinema.nl en cjp.nl.

En je favoriete literaire werk?

Mijn favoriete schrijvers zijn Ronald Giphart en Joost Zwagerman. Ik lees weinig als ik ook moet studeren; lezen doe ik vooral in mijn vakanties.

Welk papieren boek las je het laatst?

Dat moet het boek *Understanding Digital Libraries* van Michael Lesk zijn geweest voor een vak dat ik nu volg van Culturele Informatiewetenschap. De laatste roman die ik gekocht heb, is *Usland* van Ronald Giphart.

Heeft het papieren boek nog toekomst?

Zeker. Ik print alles dat langer dan tien pagina's is, omdat lezen van het scherm me tegenstaat. Ik vond het bij mijn studie wel heel handig om via Google Books te zoeken naar bepaalde woorden in een boek, maar als ik dan de pagina gevonden had, leende ik het boek vervolgens in de bibliotheek. En het is fijn om een mooi boek vast te houden en in de boekenkast te zetten. Iets wat ik ook heb met dvd's en cd's.

De beste zoekmachine die je kent?

Google.

Je favoriete vrijetijdsbesteding?

Bioscoop, musea, theater en concerten bezoeken en naar film-, theater- of muziekfestivals gaan met vrienden.

OVERSTAP

>> NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies heeft **Edwin Klijn** aangesteld als teamleider Diensten/manager Netwerk Oorlogsbronnen. In beide

functies zal Klijn zich vooral gaan richten op de verdere ontwikkeling van de digitale diensten van het NIOD. Hij komt van de Koninklijke Bibliotheek, waar hij projectmanager Innovatieve Projecten was.

>> **Hilde van Wijngaarden** treedt per 16 mei a.s. als hoofd Mediatheek in dienst bij de Hogeschool van Amsterdam. In de loop van

2011 zal de Mediatheek samen met de UB van de Universiteit van Amsterdam de nieuwe dienst 'Bibliotheken UvA en HvA' vormen. Van Wijngaarden werkte eerder als Programma Manager (voorheen Hoofd Verwerking Pu-

blicaties en Hoofd Digitale Duurzaamheid) bij de Koninklijke Bibliotheek.

Edwin Klijn

Mail Overstaptips naar redactie@informatieprofessional.nl

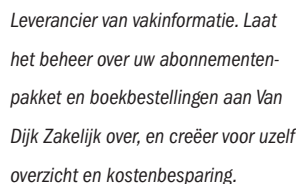
ABONNEMENTENSERVICE

1430 AE AALSMEER

Fax 0297-386387

www.ebsco.nl

www.vandijkzakelijk.nl

> ADVIESBUREAUS

www.infomanagement.nl

www.infomare.eu

www.ingressus.nl

www.reekx.nl

> HOSTS

www.ebsco.nl

> BIJSCHOLING

www.ingressus.nl

www.GOopleidingen.nl

www.archiefschool.nl

> DETACHING

www.ingressus.nl

www.probiblio.nl/randstad

www.reekx.nl

> MICROVERFILMING

> SOFTWARE

www.adlibsoft.com

www.nedaplibrary.com

www.vubis-smart.com

www.proquest.com

Ook een vermelding van uw bedrijf? Bel Jocelyne Koenders bij
Acquire Media op 038-4606384 of mail jkoenders@acquiremedia.nl.

BINNEN ÉÉN JAAR EEN DIPLOMA

Er zijn veel redenen om een opleiding te volgen. Maar of u nu als zij-instromer of herintreder in de informatiedienstverlening een basisopleiding wilt volgen, of verder wilt groeien als vervolg op een vakgerichte opleiding: U heeft natuurlijk geen zin om (weer) jaren in de schoolbanken te zitten. Als praktijkopleider houden wij hier rekening mee.

Dit najaar organiseren wij weer een breed en modulair opgebouwd aanbod van deeltijdopleidingen op MBO- en (POST-)HBO-niveau. De opleidingen op mbo-niveau zijn volledig vernieuwd en voldoen nog beter aan de actuele scholingsbehoefte.

Onze docenten komen uit de praktijk en delen graag hun kennis en ervaring met u.

Maar wat natuurlijk echt prettig is: al onze opleidingen kunt u binnen één jaar afronden.

...VAN EEN BREED GEWAARDEERDE OPLEIDING !

Opleiding Bibliotheekmedewerker

MBO-niveau (geschikt voor alle bibliotheektypen)

start: maandag 5 september 2011 en woensdag 7 september 2011

Opleiding Informatiespecialist

HBO-niveau (geschikt voor alle bibliotheektypen)

start: donderdag 1 september 2011 en donderdag 1 december 2011

Opleiding Informatiemanagement

HBO-niveau (geschikt voor alle bibliotheektypen)

start: donderdag 1 september 2011 en donderdag 1 december 2011

Opleiding Medewerker Recordsmanagement

MBO-niveau (geschikt voor bedrijfsleven én (semi) overheidsorganisaties)

start: woensdag 2 november 2011

Opleiding Recordsmanager

HBO-niveau

start: donderdag 1 september 2011 en donderdag 1 december 2011

Patent Information Specialist training

POST-HBO niveau (Engelstalige opleiding)

start: maandag 12 september 2011

Nadere informatie

Uitgebreide informatie over ons opleidingsaanbod vindt u op

GOOPLEIDINGEN.NL/IP5

Postbus 164

2270 AD Voorburg

T 070 3512380

F 070 3549789

E info@GOopleidingen.nl

I GOopleidingen.nl

R GOopleidingen.nl/rss

t GOopleidingen/twitter

onderdeel van KBenP